/68

फेब्रुवारी 2002 Rs. 10/-

चांदोबा

भारतवीर प्रश्नावलीत भाग घ्या आणि आव[illegible] मिळवा

भारताचे वीर-५

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यांत अनेक वीर चमकले. तुम्ही त्यांना ओळखता कां?

तीन बिनचूक उत्तरांना बक्षिसादाखल सायकली मिळतील.*

1. यांनी आझाद हिंद सेना स्थापली. जास्त कांही सांगायला नकोच. ओळखा
   ---
2. तमिळनाडच्या या वीराने स्वतःची शिपिंग कंपनी चालवण्याचे ब्रिटिशांना आव्हान दिले. त्याला सागर-विजेता म्हणत. तो कोण आहे?
   ---
3. या स्वातंत्र्यसैनिकाने बालवयांतच वाघाला ठार मारले होते. त्यामुळें त्याला एक पदवी मिळाली. तो कोण ते माहीत आहे?
   ---
4. बाजनगर इथें याने आपल्या मित्रांसह एक रेल्वेगाडी थांबवली, आणि मोठ्या रकमेची पेटी गाडीतून काढून घेतली. ब्रिटिशांविरुद्ध लढायला त्याला शस्त्रें खरेदी करायची होती. तो कोण होता?
   ---
5. याने नानासाहेबांच्या सेनेचे नेतृत्व करून ब्रिटिशांकडून कानपूर जिंकले. १८५७च्या बंडात त्याने ग्वाल्हेरचे रक्षण करण्यास झांशीच्या राणीला मदत केली होती. त्याचे नांव सांगा.

प्रत्येक प्रश्नाचे उत्तर दिलेल्या ओळीवर लिहा. या पांच वीरांपैकी तुम्हाला कोणता वीर आवडतो व कां? 'माझा आवडता राष्ट्रीय वीर' यावर दहा शब्द लिहा.

....

स्पर्धकाचे नांव : ....

वय : .... वर्ग : ....

पत्ता : ....

पिन : .... फोन : ....

स्पर्धकाची सही : ....

पालकांची सही : ....

हे पान नीट कापून ५ मार्च २००२ पूर्वी पुढील पत्त्यावर पाठवा.

HEROES OF INDIA QUIZ - 5
CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No.82, DEFENCE OFFICERS COLONY
EKKATTUTHANGAL, CHENNAI - 600 097.

सूचना :

१. ही स्पर्धा ८ ते १४ वयोगटांतल्या मुलांसाठी आहे.
२. *सर्व भाषांतून फक्त तीन विजेते निवडले जातील. विजेत्यांना योग्य उंचीच्या सायकली बक्षिस दिल्या जातील. एकापेक्षा जास्त अचूक उत्तरें आल्यास विजेत्यांची निवड 'माझा आवडता वीर' या वर्णनावरून केली जाईल.
३. परीक्षकांचा निर्णय अंतिम राहील.
४. त्याबद्दल वेगळा पत्रव्यवहार केला जाणार नाही.
५. विजेत्यांना पोस्टाने निर्णय कळवला जाईल.

वीरबाहूचा संन्यास

जोगपूरमधें वीरबाहू नांवाचा एक गरीब इसम राहात होता. त्याच्या घरीं त्याची पत्नी, दोन मुलें आणि म्हातारी आई इतकी मंडळी राहात होती. तो खूप कष्ट करीत असे पण कुटुंबाचं पालनपोषण करण्याइतके उत्पन्न त्याला मिळवता येत नव्हते. पोटभर जेवणदेखील सगळ्या परिवाराला तो देऊं शकत नव्हता. निराश होऊन त्याने संन्यास घ्यायचा निर्णय घेतला, आणि जंगलात असलेल्या एका संन्याशांच्या मठाकडे जायला तो निघाला.

बिचारा वीरबाहू दुःखाने खाली मान घालून जंगलातल्या वाटेने चालला होता. रस्त्यांतच त्याला एक मोठी थैली दिसली. त्याने ती थैली उचलली. त्यांत रुपये भरलेले होते. तो आनंदाने स्वतःशीच बडबडूं लागला, ''असं दिसतंय, कीं मी संन्यास घेतला तर वनदेवीला आवडले नसते. म्हणून तिला माझी दया आली आणि तिने माझ्या वाटेंत ही थैली ठेवली. आता मी घरी परत जाईन आणि सुखाने दिवस काढीन'' असं म्हणून तो उलट फिरला आणि घराच्या दिशेने तो चालूं लागला.

दुसऱ्याच क्षणीं कुणीतरी जोरांत ओरडलं, ''थांब आधी.'' वीरबाहूने घाबरून मागें वळून पाहिलं. दोन धट्टेकट्टे चोर तिथें उभे होते. त्यांच्या हातांतल्या धारदार तलवारी चमकत होत्या. त्या तलवारी पाहून तो फारच भ्यायला. त्या चोरांनी जवळच्या एका गांवात चोरी केली होती. रुपयांनी भरलेल्या थैल्यांमधली एक थैली रस्त्यांत पडली. चोरांच्या जेव्हां हे लक्षांत आले तेव्हां ते थैली शोधत परत येत होते आणि त्यांना ती थैली वीरबाहूच्या हातांत दिसली.

दोघेही चोर वीरबाहूच्याजवळ आले आणि त्याला दरडावून ते म्हणाले, ''मुकाट्याने ती थैली आम्हाला देऊन टाक. हे सगळं धन मिळवण्यासाठी आम्ही मोठं धाडस केलंय, खूप शक्कल लढवलीय आम्ही, आणि तूं हे हडप करायला निघाला आहेस काय?''

वीरबाहूची घाबरून गाळण उडालेली होती. थरथर कांपतच त्याने ती थैली चोरांना देऊन टाकली नि तो म्हणाला, ''हे बघा भाऊ, ही तुमची संपत्ती आहे ते मला माहीत नव्हतं. मी आयुष्यांत असंख्य अडचणी सोसल्या आहेत. खूपखूप कष्ट केले. पण माझ्या कुटुंबाचा सांभाळ करणें कांही मला जमले नाही. म्हणून संन्यास घ्यावा या विचाराने मी संन्याशांच्या मठाच्या दिशेने निघालो होतो. वाटेंत

- रमणी -

रस्त्यांत पडलेली ही थैली मला मिळाली. मी विचार केला की माझी दया येऊन माझे कष्ट दूर करण्यासाठी वनदेवीने ही थैली मला भेट म्हणून दिली असावी."

त्याचा खुलासा ऐकून ते चोर जोरजोराने हंसायला लागले. ते म्हणाले, "तुझी गरीबी दूर करायला काय वनदेवी तुला मदत करील होय? अशी फुकट आशा मुळींच बाळगूं नकोस. असले पोकळ विचार मनांतून साफ काढून टाक. तो पहा, डाव्या बाजूला संन्याशांचा मठ दिसतोय. तिथले संन्यासी आता भिक्षा मागायला बाहेर निघाले असतील." असं म्हणून चोर तिथून निघून गेले.

चोरांचे बोलणें ऐकून वीरबाहूच्या मनांत संन्याशांच्याबद्दल तिरस्कार निर्माण झाला. तो विचार करूं लागला, "मला शेती करायची माहीत आहे, नांगर चालवणं माहीत आहे, माझ्या अंगात मेहनत करायची ताकद आहे, तेव्हां मी संन्याशांच्याप्रमाणें भिक्षा कशाला मागू? आणि ते सुद्धां फक्त माझं पोट भरण्यासाठी? छे, छे! हे संन्यासी कांहीही कामधंदा न करता, केवळ भीक मागत फिरतात? हे म्हणजे आपल्या जबाबदारीपासून पळून जाण्यासारखे आहे. हे संन्यासी इतके कां आळशी असतात?" त्याचे मन बदलले, तो तडक मागे फिरला आणि घरीं गेला.

वीरबाहूच्या आईला आपला मुलगा गोंधळून गेला आहे हे लगेच समजले. तिने त्याला विचारले, "अरे वीर, काय झालं? इतकी कसली काळजी वाटतेय रे? कसला विचार करतो आहेस?"

जे कांही घडलं होतं, ते वीरबाहूने कोणतीही लपवाछपवी न करता, सगळं आईला सांगितलं. त्याला धीर देत त्याची म्हातारी आई म्हणाली, "बरं झालं, शेवटच्या क्षणीं देवाने तुला चांगली बुद्धी दिली. चुकीच्या मार्गावरून तुला परत आणलंन! अरे, हे संन्यासी कसे गुजराण करतात ते तुला ठाऊक आहे कां? आपल्यासारख्या गृहस्थांच्या दयेवरच ते जगतात. आपण जे कांही त्यांना निर्मळ मनाने थोडंफार देतो, तेवढ्यावरच ते भागवतात. ते स्वतःवर अवलंबून नसतात, पण दुसऱ्यांच्या मदतीवर जरूर अवलंबून असतात. लक्षांत ठेव बाळा, देणारा हा नेहमी घेणाऱ्यापेक्षां श्रेष्ठ असतो. समाजांत देणाऱ्यांबद्दल आदराची भावना असते. तेव्हां संन्यास घ्यायचाबियचा विचार पुन्हां कधीं मनांत आलाच तर तो काढून टाक. लक्षांत आलं कां?"

"एवढी साधी गोष्ट मला समजत नाही कां? इतका का मी बावळट आहे?" वीरबाहू चिडून म्हणाला, तेव्हां त्याची आई म्हणाली, "अरे, हे समजत असूनदेखील संन्यास घ्यायला घरांतून गेला होतास ना? हे कांही शहाण्या माणसाचं लक्षण आहे कां? चारपांच वर्षं अशीच कसून मेहनत कर. तोपर्यंत तुझे दोन्ही मुलगे मोठे होतील. ते तुला मदत करायला तयार होतील. आणि मग आपल्या सर्वांना आनंदात राहाता येईल."

प्राणाची भिती

एका जंगलात एक ससा राहात होता. एकदा एका खड्ड्यांत त्याचा पाय अडकला. खड्ड्यांत पाणी होते पण तो बुडण्याइतके नव्हते. सशाने बाहेर यायचा खूप प्रयत्न केला पण त्याला कांही कांठावर येता येईना.

तो मनांत फारच कष्टी झाला. त्याला वाटलं कीं आता इथून बाहेर पडायला कांही मार्ग नाही तेव्हां आता या ठिकाणीं आपण निश्चितच मरणार. तो खूप दुःखी झाला होता. त्याच वेळीं तिथून जाणाऱ्या एका माकडाला व दोन सशांना त्यांची ही दशा समजली. त्या तिघांनी मिळून त्याला बाहेर काढण्याचे आटोकाट प्रयत्न केले. पण त्यांत ते अयशस्वी झाले. खड्ड्यांत अडकलेल्या सशाने त्यांना सांगितले, "तुमचा प्रयत्न वांया जाईल. तुम्ही तिघेही इथून निघून जा."

त्या दोघा सशांना व माकडाला त्याच्याबद्दल फार वाईट वाटत होते, पण ते बिचारे काय करणार? ते तिथून निघून गेले.

थोड्या वेळानंतर एक लांडगा ओरडत खड्ड्याच्या दिशेने जाऊं लागला. लांडग्याचा आवाज ऐकूनच खड्ड्यांत पडलेला ससा भीतीने थरथर कांपायला लागला. त्याला वाटलं कीं आता मात्र प्राण वांचणे कठीण आहे. जिवाची बाजी लावून त्याने छलांग मारली. आणि काय गंमत, तो चटकन खड्ड्याच्याबाहेर आला आणि पाहता पाहता नजरेआड झाला.

जेव्हां ससा जोरांत पळत जात होता, तेव्हां वाटेतच त्याला ते दोन ससे व माकड भेटले. ह्या सशाला पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. त्यांनी चकित होऊन विचारले, "आम्ही इतका प्रयत्न केला तरी तूं बाहेर येऊं शकला नाहीस. पण आता तू कसा बाहेर आलास?" सशाने उत्तर दिले, "मी पाहिलं कीं लांडगा ओरडत माझ्याकडेच येतोय. मी सारी शक्ती एकवटून उडी मारली आणि बाहेर आलो झालं!"

त्याचा खुलासा ऐकून माकड व दोन्ही ससे हंसायला लागले.

– जमुनाराणी

ORISSA
The soul of India

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

कोरापुट

निसर्गप्रेमींना कोरापुट अतिशय आवडते. ओरिसाच्या या जिल्ह्यांत निसर्गाची संपदा भरभरुन सांडली आहे. कोरापुट २९९० फूट उंचीवर असून प्रसिद्ध दंडकारण्य जंगल लगतच आहे.

कोरापुट जिल्ह्याचं व्यापारी केंद्र असलेले जेपोर - तिथेही धबधबे, आणि वन्य प्राणी असलेली जंगले आहेत. जेपोरला प्रमुख ठाणें करुन आजू-बाजूची प्रेक्षणीय स्थळें व सहली यांचे आयोजन करता येते.

जेपोरपासून ७० कि मी अंतरावरचे दुदुमा - इथें मच्छकुंड नदीवर एक सुंदर धबधबा आहे.

पर्यटकांसाठी दुसरे आकर्षण केंद्र म्हणजे गुप्तेश्वर. या सुंदर जागी भगवान शिव गुप्तेश्वराचे एका गुहेंतले मंदिर आहे. हे जेपोर पासून ५८ किमी. दूर आहे.

रायागड-हे जिल्ह्याचे व गांवाचेही नांव आहे; हे कोरापुटहून बेहरामपुरला जायच्या वाटेवर आहे. हे गांवही त्याच्या निसर्गसौंदर्याबद्दल प्रसिद्ध आहे. इथून १३४ किमी अंतरावर असलेले मिनाझोला, हे तीन नद्यांच्या संगमावर वसलेले आहे. हे केवळ सौंदर्य-स्थळच नव्हे, तर एक तीर्थस्थळ म्हणून देखील प्रसिद्ध आहे. कोरापुट हे अनेक आदिवासी जमातींचे मूळ ग्राम आहे.

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

फक्त चौदा वर्षाखालील मुलामुलींसाठी

स्पर्धा - VI

1. कोरापुट जिल्ह्याच्या सदाहरित वन्यांमधे एक हवाई यंत्रांचा कारखाना आहे. तो कुठे आहे ते ठाउक आहे कां?

----

2. नाल्को हा आशियांतला सर्वात मोठा ॲल्युमिनियमचा कारखाना कोरापुटजवळच आहे. तो कुठे आहे?

----

3. नागवल्ली नदीवर या ठिकाणीं दोन धबधबे आहेत. इथले दोन आगळ्याच आकाराचे खडक फार प्रसिद्ध आहेत. या जागेचे नांव सांगा.

दिलेल्या ओळीवर तुमची उत्तरें सुवाच्य अक्षरांत लिहा. खाली दिलेले कूपन भरा व तुमची प्रवेशपत्रिका खालील पत्त्यावर पाठवा.

Orissa Tourism Quiz Contest - VI
Chandamama India Limited
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

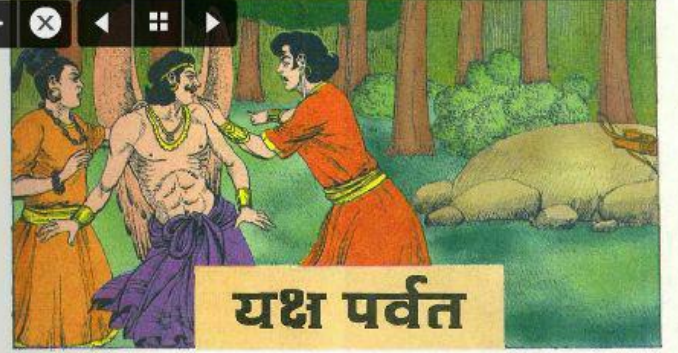
नांव : ....

वय : ....

पत्ता : ....

पिनकोड: .... फोन: ....

Winners picked by Orissa Tourism in each contest will be eligible for **3 days, 2-night** stay

यक्ष पर्वत

13

(खड्ग, जीवदत्त आणि मणिभूषण जिथें थांबले होते, तिथें एक राक्षसी आली. तिच्या पतीकडून जीवदत्ताला यक्षपर्वताबद्दल कांही रहस्यपूर्ण गोष्टी कळल्या. मध्यरात्रीं कांहीतरी आवाज ऐकूं आला म्हणून मणिभूषण जागा झाला आणि घाबरुन ओरडायला लागला.) यानंतर पुढें...

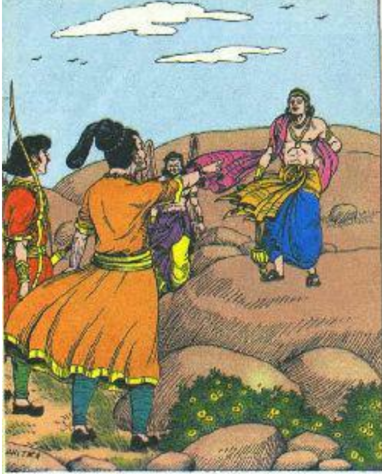
मणिभूषणच्या ओरडण्यामुळें जीवदत्ताची झोंपमोड झाली आणि तो जागा झाला. जीवदत्ताने मणिभूषणला धीर देण्याच्या उद्देशाने म्हटले, "मणिभूषण, गप्प बस बघूं ! घाबरायचं कांही एक कारण नाही. ज्या दोघी राक्षसिणी इथें आल्या होत्या ना, त्यांना माहीत आहे कीं तू कांही यक्ष मणिरंजित नाहीस.

तू मणिरंजितचा सेवक आहेस हे त्यांना ठाऊक आहे. कारण तू मणिभूषण आहेस हे मी त्यांना सांगितलं आहे. त्यांनी माझ्या बोलण्यावर विश्वास ठेवला आणि त्या निघून गेल्या."

त्यानंतर मणिभूषणने झोंपण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण त्याला झोंपच येईना. तो जागाच राहिला. उजाडल्यानंतर खड्ग व जीवदत्त जागे झाले. त्यानंतर ते सर्वजण मिळून नावेजवळ गेले आणि नावेंत बसले. मणिभूषण हळूंहळूं नाव चालवूं लागला.

एक प्रहरानंतर नाव किनाऱ्यावर थांबवली गेली. नावेतून उतरत मणिभूषणने त्या दोघांना सांगितले, "हा यक्षपर्वत आहे. आत तुम्ही इथें उतरूं शकाल. माझे मालक मणिरंजित आपणा दोघांना भेटायला इथें स्वतःच आलेले आहेत."

खड्ग व जीवदत्त किनाऱ्यावर उतरले आणि पर्वताच्या दिशेकडे पाहूं लागले. तिथें एका उंच खडकावर एक तरुण उभा होता. त्याच्या हातांत

एक लहानशी गदा होती. तो तरुण खड्ग व जीवदत्ताकडे एकटक पाहात होता.

तिघेजण त्या युवकाजवळ पोंचले. खड्ग व जीवदत्ताला तीक्ष्ण नजरेने न्याहाळत त्या युवकाने म्हटलं, ''खड्ग आणि जीवदत्त, तुम्हा दोघांचं हे दुर्धर साहस पाहून मला आश्चर्य वाटतंय. म्हणतात ना, बुद्धि कर्मानुसारिणी! तुम्हाला पाहून मला तर तुमची दया येते!''

जीवदत्ताने मणिरंजितला नखशिखान्त नीट न्याहाळलं, आणि तो म्हणाला, ''मणिरंजित, पद्मावतीचं म्हणणं आहे की जो इथल्या दगडी रथाला त्याच्या जागेवरुन सरकवूं शकेल, तोच महावीर आहे. आणि या कामासाठी येणाऱ्याचा वध करण्याची तुझी योजना आहे. आता तीच योजना तुझा गळफांस बनणार आहे. कुठे आहेत त्या दोघी राजकन्या? पद्मावती व वसंत-कुमारी?''

त्यांचे बोलणें ऐकून मणिरंजित संतापला. तो आपली गदा उचलणारच होता, तितक्यांत खड्गवर्माने तलवारीच्या मुठीवर हात ठेवीत म्हटले, ''मणिरंजित, जेव्हां आम्ही तो दगडी रथ त्याच्या जागेवरुन हालवूं शकणार नाही, तेव्हांच तू आपली गदा उचल. जर आम्ही या कामांत अयशस्वी झालो तर मग तुलाच महावीर समजून पद्मावती तुझ्याशी विवाह करील. पण अगोदर आम्हाला तो रथ कुठे आहे तो दाखव.''

मणिरंजित त्यांना कांही उत्तर देण्यापूर्वीच मणिभूषण त्याला म्हणाला, ''उतावळेपणा करुं नकोस मणिरंजित. प्रथम या दोघा तरुणांना रथाच्याजवळ घेऊन चल.'' मणिरंजितने आपला राग आवरला आणि तिघांना आपल्याबरोबर तो घेऊन निघाला.

थोड्याच वेळांत ते एका पठारावर पोंचले. त्या पठाराच्याखाली फळाफुलांनी लगडलेले वृक्ष दिसत होते. तिथल्या विस्तीर्ण उद्यानांतल्या मधल्या भागांत एकमेकांपासून जरा दूर असलेली रथाच्या आकारांतली दोन मोठी घरे होती. त्यांपैकी एका भुवनाच्या सौधावर दोन तरुणी उभ्या होत्या, आणि तिथून त्या खड्ग व जीवदत्ताला पाहात होत्या. त्या दोघांना पाहून त्या दोघींच्या चेहऱ्यावर आनंदाची झळाळी दिसूं लागली.

जीवदत्ताने त्या दोघी युवतींना पाहून म्हटलं, ''मणिरंजित, वसंताकुमारी आणि पद्मावती, म्हणजे याच दोघीजणी ना?''

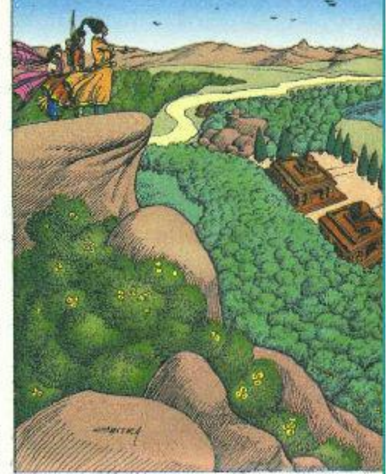
''हो, तुमचा दोघांचा पराक्रम पाहाण्यासाठी त्या आतुर झाल्या आहेत, म्हणून तिथें उभ्या आहेत.'' असं म्हणून तो वळला आणि दगडी रथाकडे बोट दाखवून म्हणाला, ''तुम्ही जो पाहात आहात तोच दगडी रथ आहे.'' दांतओठ आवळत मणिरंजित म्हणाला.

त्या दोघांनी तिकडे पाहिलं कीं तो वीस फूट उंचीचा रथ होता त्याला लागूनच पर्वत होता. जेव्हां ते दोघेजण रथाच्या दिशेने जाऊं लागले, तेव्हां मणिभूषणला बोलावण्यासाठीं मणिरंजित मागे फिरला. पण मणिभूषण इकडेतिकडे कुठेच दिसेना.

कांहीही न बोलता मणिभूषण तिथून निघून गेलेला पाहून मणिरंजितला आश्चर्य वाटले. नंतर तो रथांजवळ गेला. तोपर्यंत खड्ग व जीवदत्ताने रथाच्या चारी बाजूंना फिरून रथाचे नीट निरीक्षण केले होते.

जीवदत्ताने वांकून रथाच्या खालच्या बाजूचे भाग खड्गला दाखवत म्हटले, ''खड्ग, हा रथ पर्वताला जोडलेला नाही आहे. इथें पडलेल्या पत्थरांतूनच हा रथ निर्माण केलेला आहे. त्याच्या खालून अस्पष्ट आवाज येत आहेत आणि अंधुकसा प्रकाश येतो आहे. असं वाटतंय कीं कांही माणसें आपसात बोलत आहेत.''

जीवदत्ताचे बोलणें ऐकून मणिरंजित स्तंभित झाला. जणूं कांही त्याला एखाद्या सापाने दंश केला होता! नकळत तो उद्गारला, ''रथाच्या खालून काय तुम्हाला माणसांचे आवाज ऐकूं येत आहेत आणि प्रकाश दिसतो आहे? अशक्य, हे सर्वथैव अशक्य आहे.''

''अशक्य कसं असेल? डोंगरात जे हिरे जवाहीर आहे, ते खणून बाहेर काढणारे तुझे सगळे गुलाम मुके तर नाहीत ना?'' जीवदत्ताने तीक्ष्ण स्वरांत विचारले.

क्षणभर मणिभूषण बावचळून गेला. नंतर स्वतःला सावरत त्याने विचारलं, ''तुम्हाला हे रहस्य कसं माहित झालं? कोणी सांगितलं हे रहस्य? आत्ता लक्षांत आलं, मणिभूषणनेच हे रहस्य तुम्हाला सांगितलं असलं पाहिजे.''

''बिचाऱ्या मणिभूषणवर संशय पाखडूं नकोस. त्याच्या बोलण्यावरुन अजून तरी आमच्या ध्यानांत येत नाही कीं तो तुझा सेवक आहे कीं दोस्त आहे! यक्षपर्वताबद्दलची सारी रहस्यें मला माझ्या दिव्य दृष्टीमुळें समजली आहेत.'' जीवदत्ताने हंसून म्हटले.

मणिरंजितचा चेहरा रागाने काळानिळा झाला.

तो म्हणाला, "जीवदत्त, उगीच पोकळ गप्पा मारूं नकोस. रथ जागेवरुन सरकवण्याचा प्रयत्न करता आला तर करुन पाहा ना! तुमच्याकडून हे काम होतंय कीं नाही याचा निर्णय तरी होईल. तुमचे शक्ती-सामर्थ्य पाहाण्यासाठी पद्मावती आणि वसंताकुमारी त्या भवनावर उत्सुकतेने उभ्या आहेत."

जीवदत्ताने खड्गवर्माला खूण केली आणि रथाच्या आकाराची बांधलेली ती दोन घरें दाखवत त्याने मणिरंजितला विचारले, "ज्या भवनाच्या सौधावर दोन्ही राजकुमारी उभ्या आहेत, त्यांच्या शेजारचे भवन हे तुझे निवासस्थान आहे ना?"

"हो, पण हा प्रश्न तू कां विचारतो आहेस?" मणिरंजितने विचारले.

"कारण ते भवन कांही क्षणांतच कोसळणार आहे, हे पाहा!" असं म्हणून जीवदत्ताने मंत्रोच्चारण केले व आपला दंड दगडी रथावर ठेवला. नंतर त्याने लाथ मारली.

झालं, पाहता पाहता रथ आपल्या जागेवरुन हलला. आणि उताराच्या बाजूला वेगाने सरकत मणिरंजितच्या भवनावर आदळला. त्या भवनाचे व दगडी रथाचे तुकडे झाले. त्यांतले कांही तुकडे उडाले आणि उद्यानवनांत जाऊन पडले.

आपल्या डोळ्यासमोर होत असलेला हा सर्वनाश पाहून मणिरंजितचे शरीर कांपायला लागले. त्याच्या तोंडून शब्द फुटेना. असं कधी होऊं शकेल हे त्याच्या स्वप्नांत देखील कधी विचार आला नव्हता. स्वतःला सावरत जीवदत्तावर प्रहार करण्यासाठी त्याने आपली गदा वर उचलली. परंतु तेवढ्यांत खड्गवर्माने तलवार उपसली आणि तो मणिरंजितवर चालून गेला.

जीवदत्ताचा आनंद गगनांत मावेना. गंधर्व वसुमतीने त्याला दिलेला कांशाचा छोटा नगाडा हातांत घेतला आणि जोरजोराने वाजवूं लागला. दुसऱ्याच क्षणीं दगडी रथ जागेवरुन हलल्यामुळें तिथें एक भुयार दिसले. त्यांतून कांही राक्षस व गंधर्व वर आले. ते जोरजोराने ओरडायला लागले.

जीवदत्ताने त्यांना सर्वांना गप्प बसण्यास सांगितले आणि तो म्हणाला, "या क्षणापासून तुम्ही सर्वजण स्वतंत्र आहात. तुम्ही आता आपापल्या घरी जाऊं शकता." त्याने पुन्हां कांशाचा नगाडा हातांत धरला व म्हटले, "हा कांशाचा नगाडा वसुमती नांवाच्या गंधर्वाने मला भेट दिला होता. तुमच्यापैकीं जर कुणी गंधर्व असेल तर पुढें या आणि हा घेऊन जा."

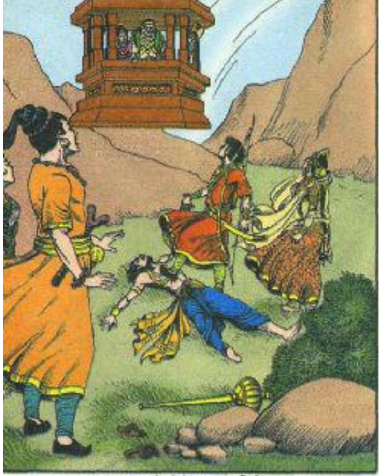
एक गंधर्व पुढें आला. जीवदत्ताला दिलेला नगाडा त्याने घेतला आणि त्याचे चुंबन घेतले. बंधमुक्त झालेल्या गंधर्वांना आणि राक्षसांना जीवदत्त कांहीतरी सांगणार होता तेवढ्यांत मणिरंजितचे किंचाळणें ऐकायला आले. जीवदत्ताने वळून पाहिले. खड्गवर्माने मणिरंजितला घायाळ केले होते आणि खाली पडलेल्या मणिरंजितच्या गळ्यावर आपली तलवार टेकवून तो मोठ्या रुबाबांत उभा होता.

ते दृश्य पाहून जीवदत्त जोरांत हंसायला लागला. तेव्हां खड्गवर्माने जीवदत्ताला सांगितले, "जीवा, या दुष्ट मणिरंजितला मी मृत्यूच्या दाढेंत लोटूं कीं सोडून देऊं? या पापीने राजकुमारीचे अपहरण करुन केवळ त्या दोघींनाच त्रास दिला आहे असं नाही, तर त्यांच्या मातापित्यांनाही त्याने मानसिक धक्का दिला आहे."

राजकुमारी पद्मावती व वसंताकुमारी तिथें आल्या. मणिरंजितला पाहताच वसंताकुमारी उद्गारली, "मी तर प्रतिज्ञा केली होती कीं जो वीर या नीच माणसाला मारील, त्याच्याशीं मी विवाह करीन. जर माझ्या डोळ्यांदेखत याचा मृत्यू झाला नाही तर मी आजन्म ब्रम्हचारिणी बनून राहीन."

खड्गवर्माने वसंताकुमारीला निरखून पाहिले. तिचे अद्भुत सौंदर्य पाहून तो मुग्ध झाला. तिच्या बोलण्यावरुन स्पष्ट समजत होते कीं मणिरंजितला ठार मारले तरच वसंताकुमारी त्याची पत्नी होऊं शकली असती. त्याने आणखी कांही विचार न करता तलवारीला हात घातला व ती मणिरंजितच्या गळ्यांत तो घुसवणार, तेवढ्यांत आवाज आला "थांब जरा". सर्वांनी

आवाजाच्या दिशेने वर पाहिले.

हंसाच्या आकाराचे एक आकाशयान त्यांच्यासमोर येऊन खाली उतरले. त्यांतून यक्षराजा व मणिभूषण बाहेर आले.

यक्षराजाने सगळ्यांकडे बघून म्हटले, "खड्ग आणि जीवदत्त, तुम्ही दोघेजण असामान्य वीर आहात यांत संशय नाही. मणिभूषणने मला सारं कांही सविस्तर सांगितलं आहे. हा मणिरंजित एक काळा डाग आहे. ह्याच्यामुळें सारा यक्षवंश काजळला गेला आहे. परंतु याला सोडून द्या. हा जिवंत असला तरी मेल्यांतच जमा आहे."

खड्गवर्माला आता प्रश्न पडला. मणिरंजितला मारावे कीं सोडून द्यावे याचा त्याला निर्णय करता येईना. तेव्हां जीवदत्ताने म्हटले, "खड्ग, यक्षराजाचे बोलणें तू ऐकले आहेस ना? मणिरंजितला क्षमा कर आणि त्याला सोडून दे."

"मग वीरपुरच्या राजकुमारीच्या प्रतिज्ञेचं काय होईल?" खड्गवर्माने राजकुमारीकडे पाहात म्हटले.

वसंताकुमारी लाजून चूर झाली आणि पद्मावतीच्या पाठीमागे लपली. यक्षराजाने हंसत म्हटले, "मी आधीच सांगितलंय कीं मणिरंजित आता जीवंत असला तरी मेल्यासारखाच आहे. म्हणून वसंताकुमारीच्या प्रतिज्ञेचा भंग होणार नाही. तिची प्रतिज्ञा खोटी ठरणार नाही. तिच्या शब्दाप्रमाणेंच होईल. मी स्वतःच दगडी रथ सरकवणाऱ्या जीवदत्ताचा विवाह पद्मावतीशी, आणि खड्गवर्माचा विवाह वसंताकुमारीशी लगेच करून देतो. पुष्पमाळा घेऊन या रे!"

मणिभूषणने विमानांतून चार पुष्पमाळा आणल्या. त्याने चौघांना एकएक माळ दिली. पद्मावती व जीवदत्ताने एकमेकांच्या गळ्यांत माळ घातली. खड्गवर्मा व वसंताकुमारीनेही एकमेकांना माळा घातल्या. त्या साऱ्या प्रदेशांत आनंदाचा आवाज गुंजत राहिला.

मणिरंजितच्या कैदेत आत्तापर्यंत जे गंधर्व व राक्षस गुलाम होते, ते आता एक एक करुन पुढें येऊं लागले. त्यांनी खड्ग व जीवदत्ताच्या पायांना हात लावून प्रणाम केला.

जीवदत्ताच्या लक्षांत आले कीं त्यांना कांहीतरी सांगायची इच्छा आहे. म्हणून त्याने त्यांना विचारले, "काय सांगायचंय तुम्हाला? तुम्ही न भिता काय मनांत असेल ते सांगा."

प्रथम गंधर्व बोलला. "महावीरांनो, मी गुलाम यक्षाचा नेता आहे. माझी विनंती आहे कीं पर्वताच्या आंत जे अपार सोने आहे, हिरे जडजवाहीर आहे, ते आम्हाला भेट म्हणून द्यावे."

हे ऐकताच जीवदत्त व खड्गवर्माने एकमेकांकडे पाहिलं. खड्गवर्माने हंसून म्हटलं, "गंधर्व नेत्याची इच्छा किंवा राक्षसांच्या नेत्याचीही इच्छा असेल तर गंधर्व आणि राक्षसांच्यामधें भयंकर युद्ध होईल."

राक्षसांच्या नेत्याने त्याचे बोलणें तोडत नम्रपणाने म्हटले, "महाराज, आम्ही बराच काळ मणिरंजितचे गुलाम बनलो आहोत. सुखदुःखांत आम्ही एकत्र राहिलो. आमच्यांत कधीही भांडण तंटा झाला नाही. कोणत्याही गोष्टीवरुन आमचे मतभेद झाले नाहीत. आमच्यांत मैत्रीची भावना नेहमी जागृत राहिली आहे. मला सोने नको कीं हिरे जवाहीर नको. माझी इतकीच इच्छा आहे कीं आजपासून संपूर्ण यक्षपर्वत प्रदेश आमचा व आमच्या मुलांबाळांचा असावा. माझी फक्त इतकीच विनंती आहे!"

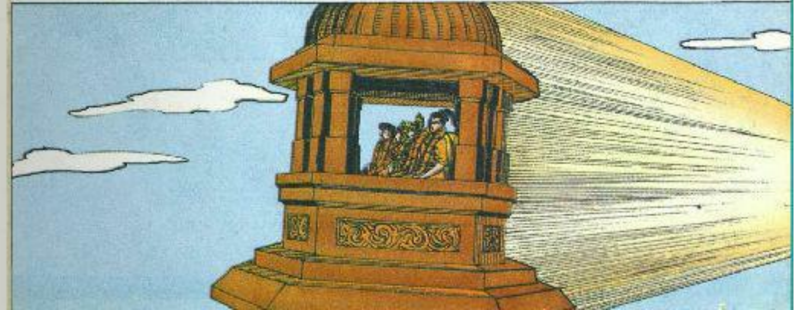
त्याची इच्छा ऐकून आश्चर्यचकित झालेले खड्ग आणि जीवदत्ताने यक्षराजाला म्हटले, "हा सारा प्रदेश आपल्या राज्याचाच भाग आहे. दुसऱ्यांना हा प्रदेश देण्याचा हक्क आम्हाला कसा असेल?"

तेव्हां यक्षराजाने राक्षसांना सांगितलं, "या माझ्या प्रदेशाचं राज्य मी मनःपूर्वक तुम्हाला भेट देत आहे. आता यापुढें हा तुमचा प्रदेश आहे."

त्यानंतर यक्षराजाने खड्ग, जीवदत्त व त्यांच्या पत्नी यांना विमानांत बसायची खूण केली व म्हटले, "खड्ग आणि जीवदत्त, तुम्हाला जिथें जायचे असेल ते या विमानांत बसून जा. आजपासून एक महिनाभर तुम्ही या यानाचा उपयोग करुं शकाल. हे यान तुमचंच आहे असं समजा. एका महिन्यानंतर हे मला परत द्या. तुम्हा सर्वांचे कल्याण होवो."

"यक्षराज, आम्ही आपले आभारी आहोत" असं कृतज्ञतापूर्वक म्हणून चौघांनी यक्षराजाला प्रणाम केला. विमान उडाले आणि वायुवेगाने पद्मावीरपुरच्या दिशेने जाऊं लागले.

(समाप्त)

आदरसत्कार

एका गांवात पुरुषोत्तम शर्मा नांवाचे एक पंडित राहात होते. शास्त्रांचा त्यांनी फार गाढा अभ्यास केला आहे व ते फार उच्च दर्जाचे विद्वान आहेत असं सारेजण म्हणत असत. दूरच्या गांवात राहाणारे रघुपती त्यांना भेटायला एकदा आले. तेही मोठे नामांकित पंडित होते.

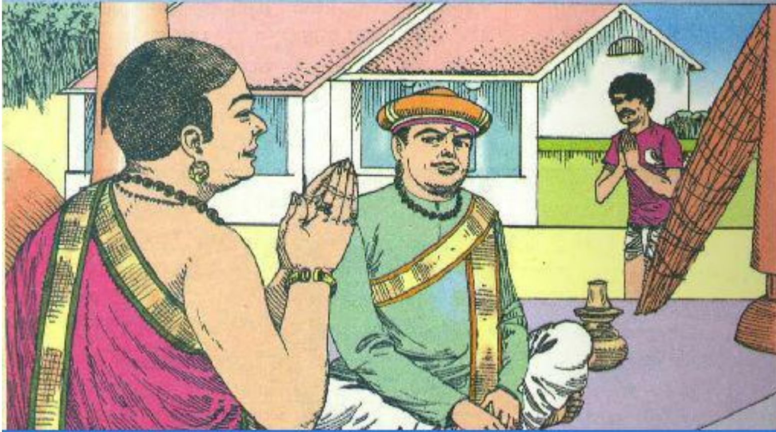
दुपारी भोजन झाल्यानंतर दोघेजण ओसरीवर बसून शास्त्रांसंबंधी चर्चा करीत होते. रस्त्यावरुन एक लांकूडतोड्या जात होता. पुरुषोत्तम शर्मांना पाहून त्याने आपल्या डोक्यावरचा भारा खाली उतरवला, आणि दोन्ही हात जोडून त्याने त्यांना नम्रपणें नमस्कार केला.

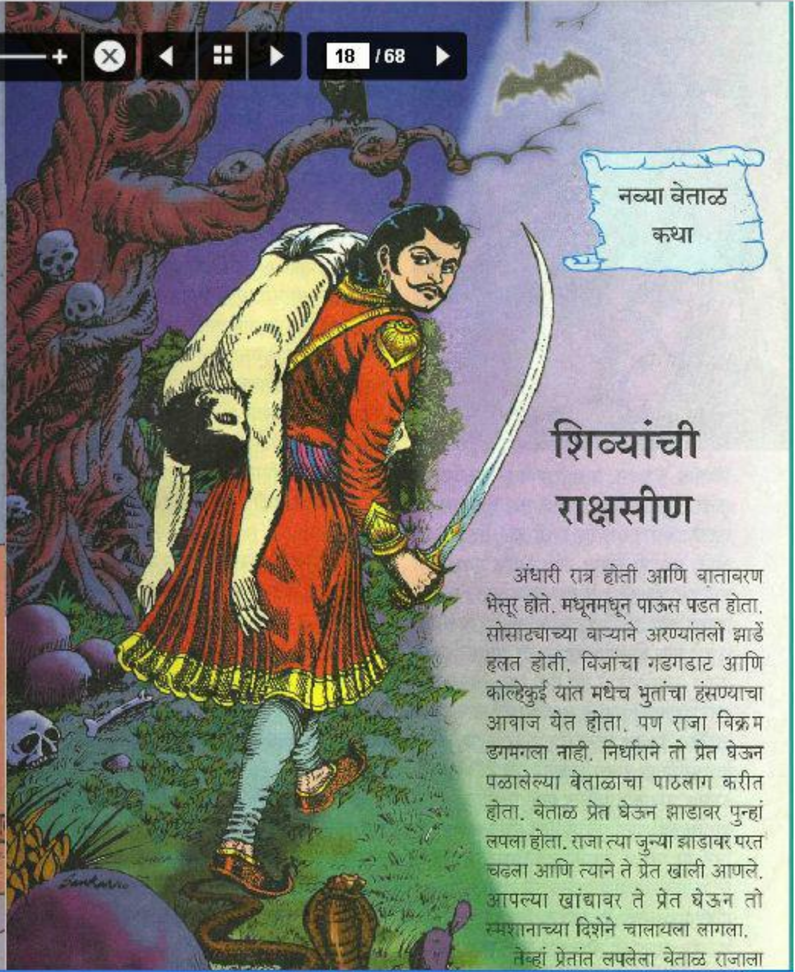
पुरुषोत्तम शर्मांनीदेखील त्याला हात जोडून नमस्कार केला आणि विचारले, ''कसा आहेस रतन? सारं कांही ठीक चाललंय ना?''

हे पाहून रघुपती पंडितांना आश्चर्य वाटलं. त्यांनी पुरुषोत्तम शर्मांना विचारलं, ''शर्माजी, हे आपण काय करत आहात? तुम्ही त्या लांकूडतोड्याला कशाला नमस्कार करायला हवा?''

त्यावर पुरुषोत्तम शर्मांनी हंसून उत्तर दिलं, ''रतन हा आदरसत्कार जाणणारा माणूस आहे. आमचे दोघांचे व्यवसाय जरूर निरनिराळे आहेत, पण आम्ही दोघेही माणसेंच आहोत. आपली शास्त्रें व पुराणेंदेखील आपल्याला हेच सांगतात. जो आपला मान राखतो, आदरसत्कार करतो, त्याचा आदर करणं हे आपलंही कर्तव्य आहे. यांतच आपला गौरव आणि आपली मर्यादादेखील आहे।''

-किरण राठी

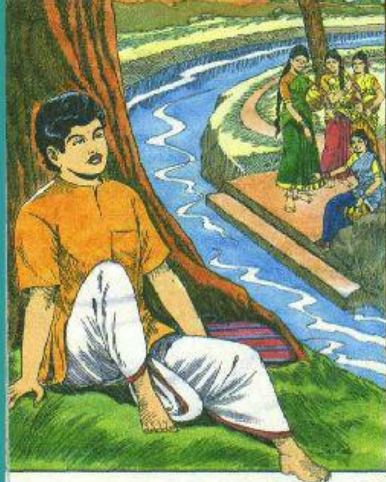

शिव्यांची राक्षसीण

अंधारी रात्र होती आणि वातावरण भेसूर होते. मधूनमधून पाऊस पडत होता. सोसाट्याच्या वाऱ्याने अरण्यांतलीं झाडें हलत होती. विजांचा गडगडाट आणि कोल्हेकुई यांत मधेच भुतांचा हंसण्याचा आवाज येत होता. पण राजा विक्रम डगमगला नाही. निर्धाराने तो प्रेत घेऊन पळालेल्या वेताळाचा पाठलाग करीत होता. वेताळ प्रेत घेऊन झाडावर पुन्हां लपला होता. राजा त्या जुन्या झाडावर परत चढला आणि त्याने ते प्रेत खाली आणले. आपल्या खांद्यावर ते प्रेत घेऊन तो स्मशानाच्या दिशेने चालायला लागला.

तेव्हां प्रेतांत लपलेला वेताळ राजाला

म्हणाला, ''राजन, मला तुझा हेतू काय आहे ते कांही उमजत नाही. हे इतके कष्ट तूं कशासाठी करतो आहेस? मध्यरात्र झाली आहे, गडद अंधार आहे, कांहीही दिसत नाही आणि तुला भिती वाटत नाही कां? वन्य श्वापदांच्या, विषारी जनावरांच्या आणि भुताखेतांच्या या अरण्यांत तू तुझे प्राण धोक्यांत कां घालतो आहेस? तुझ्या मनांत काय आहे ते तरी मला सांग. अनेकवेळा असं दिसतं कीं आपली आकांक्षा पूर्ण करण्याच्या आवेगांत माणूस इतका दमतो कीं आपण कां व कशासाठी हा प्रयत्न करतोय तेच तो विसरतो. अरूणा नांवाच्या मुलीला एका महर्षीकडून एक वर मिळाला होता. तिची कथा मी तुला सांगतो. तिने या वराचा उपयोग स्वतःसाठी न करता कोणताही विचार न करता इतरांसाठी केला. या गोष्टीवरून तरी तू तसाच मूर्खपणा करणार नाहीस. आता ही गोष्ट नीट लक्ष देऊन ऐक.''

वेताळाने आपली कथा सुरू केली.

''गंगा ही एक तोंडाळ आणि भांडखोर स्वभावाची बाई होती. इतरांचा अपमान करण्याची, त्यांना उणेंदुणें बोलण्याची एकही संधी ती वांया दवडीत नसे. तिचा पती, बिरबल, हा एक सज्जन गृहस्थ होता. तिचे सर्व बोलणें तो निमूटपणें सहन करीत असे. त्यांना एक मुलगा होता. त्याचे नांव होते भीम! भीमही शांत व सालस स्वभावाचा होता. त्याच्या आईखेरीज त्याला इतरांची कुणाचीही भिती वाटत नसे.

एक दिवस भीम गंगापूरला त्याच्या आईसाठी रेशमी साडी आणायला गेला. गंगापूर गांवच्या रेशमी साड्या अतिशय प्रसिद्ध होत्या. दूरदूरचे लोक तिथें साड्यांची खरेदी करण्यासाठी येत असत. इथली साडी गंगाला खूप दिवसांपासून हवी होती. तिने भीमाला तिला हवा असलेला रंग व साडीवरची नक्षी याबद्दल सविस्तर वर्णन सांगितले होते.

भीम अनेक विणकरांकडे जाऊन पाहून आला. पण त्याच्या आईला हवी असलेली साडी कांही त्याला मिळेना. साडीची खरेदी न करता जर तो घरी परतला असता, तर त्याच्या आईने प्रहरभर त्याच्यावर आग पाखडली असती हे त्याला ठाऊक होतं. काम करावं ते त्याला सुचेना. निराश होऊन तो नदीच्या कांठावरच्या एका झाडाच्या सांवलीत बसला.

त्याच वेळेला तिथून एक मुलींचा घोळका जात होता. रोज त्या साऱ्याजणीं आपली पाण्याची भांडी घेऊन नदीवर जात असत. स्नान करून पाणी भरून त्या घरीं परत जात. त्यांच्यापैकीं एक मुलगी होती अरुणा! तिने भीमला जरा दरडावूनच विचारलं, ''अहो, तुम्ही

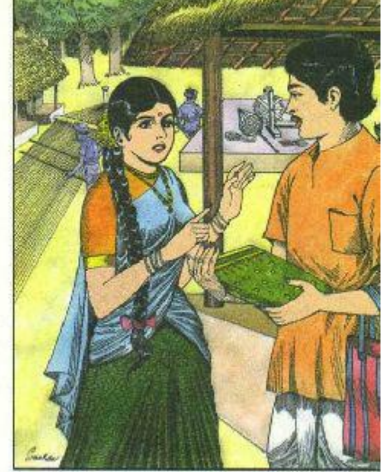
इथें कां बसलात? तुम्हाला माहीत नाही कां इथें आम्ही रोज स्नानासाठी येतो ते?''

तिचा कठोर स्वर ऐकून भीम जरा दुखावला गेला. त्याने आपण तिथें कां बसलो ते सविस्तर सांगितलं. ते ऐकल्यानंतर अरूणा जोरजोराने हंसत सुटली आणि म्हणाली, ''तुमची आई तरी एक चमत्कारिक बाई दिसतेय! तिने स्वतः तरी यायचं, किंवा कुणा बाईमाणसाला पाठवायचं! आता बघा, तुमच्यासारख्या भाबड्या आणि अनुभव नसलेल्या माणसाला कसं पाठवलं हो तिने? असूं दे. तुम्ही चिंता करूं नका. मी तुम्हाला मदत करीन. तुम्ही गांवात जा आणि शिवराजचं घर कुठे आहे ते विचारा. तिथे माझ्यासाठी थांबा. मी तुमच्या आईच्या पसंतीची साडी घेऊन येईन. त्यावर तुमची आई तुमचं कसं कौतुक करते ते पहाच!''

भीम तिथून निमूटपणें उठला आणि शिवराजचे घर शोधून तिथें अरुणासाठीं थांबला. थोड्याच वेळानंतर अरुणा तिथें आली. तिने गंगा कशी दिसते त्याची माहिती विचारली. नंतर तिने एक कमी किंमतीची साडी पसंत केली व भीमला दिली.

''ही घेऊन घरी जा आणि तुमच्या आईला द्या. तिला सांगा 'विणकर म्हणाला कीं अगदी अश्शीच साडी पांच वर्षापूर्वीं राणीसाहेबांनी विकत घेतली होती. तुमच्या आईला हेही सांगा कीं दोन भिन्न स्त्रियांची पसंती सारखी आहे हे पाहून विणकराला फार आश्चर्य वाटले. तुमच्या आईची बरोबरी राणीसाहेबांशी केली गेली म्हणून ती खूष होईल बघा! तुम्ही निश्चिंत राहा. ही साडी तुमच्या आईला पसंत पडेलच.''

भीम साडी घेऊन गांवी गेला आणि अरुणाने

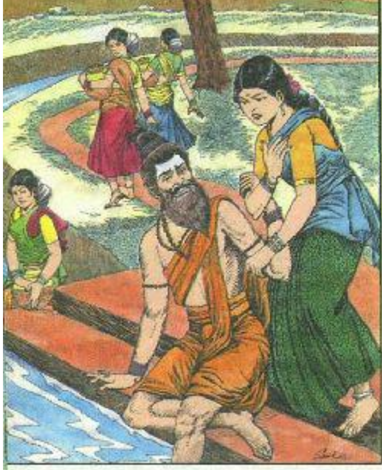

सांगितल्याप्रमाणें त्याने तिचे शब्द आपल्या आईला सांगितले. आई ते ऐकून भलतीच आनंदून गेली. अशी साडी आणल्याबद्दल तिने भीमाचे खूप कौतुक केले.

नंतर भीमाने ही सारी कथा आपल्या पित्यांला सांगितली. त्यांना वाटले कीं जर भीमाचे अरुणाशी लग्न झाले तर आपल्या पत्नीचा आक्रस्ताळा स्वभाव बदलेल.

दुसऱ्या दिवशी कांहीतरी कारण काढून भीम पुन्हां गंगापूरला गेला आणि अरुणाची वाट बघत थांबला. तिनें भीमाला पाहिल्याबरोबर ती उत्सुकतेने पुढें आली व तिने विचारले, ''तुमच्या आईला साडी आवडली नाही कां? ती तुम्हाला रागावली कां?''

''नाही, माझ्या आईला ती साडी फारच आवडली. मी इथें आलोय ते दुसऱ्याच महत्वाच्या गोष्टीबद्दल बोलायला! मला तुझ्याशी लग्न

करायची इच्छा आहे." भीम जरा चांचरतच म्हणाला.

"मग हे तुम्ही मला कशाला विचारता? तुमच्या आईवडिलांना माझ्या आईवडिलांशी बोलायला सांगा." अरुणाने उत्तर दिले.

"ते येतीलच. पण त्याअगोदर याबाबतींत तुझं मत काय आहे ते मला विचारायचं होतं. म्हणून मी तुला भेटायला आलो."

अरुणा क्षणभर विचारांत पडली. तिने लगेच उत्तर दिले, "तुम्ही सज्जन आणि सौम्य स्वभावाचे आहात म्हणून तर मी तुम्हाला साडी पसंत करायला मदत केली. मला तुम्ही आवडला आहात."

त्यानंतर भीमने तिला आपल्या आईबद्दल सारं कांही सांगितलं आणि त्याने विचारलं, "माझ्या आईचा असला स्वभाव तुझ्या हुशारीने आणि चतुराईने बदलता येईल कां?"

अरुणाला निर्णय घ्यायला उशीर लागला नाही. तिला महर्षी विलंब यांची आठवण झाली. ते देशभर भ्रमण करीत असताना गंगापूरला आले होते. नदींच्या कांठावर एकदा निसरड्यावर त्यांचा पाय घसरला आणि ते पडले. त्यांना उठून उभे राहाता येईना इतकी पायाला दुखापत झाली होती. इतर मुली नदीवर आलेल्या होत्या, त्यांना हंसायला कारण पुरले. पण अरुणाने त्या मुलींना दटावले आणि महर्षींना उठून चालायला मदत केली. महर्षी तिच्या चांगुलपणामुळें प्रसन्न झाले. त्यांनी तिला सांगितले, "तू मला मदत केली आहेस म्हणून मी प्रसन्न झालो आहे. तुझी कांही इच्छा असेल तर सांग."

त्याक्षणीं अरुणाला काय सांगावं ते उमजेना तिने नंतर सांगायचे ठरवले. त्यावर महर्षी म्हणाले, "जेव्हां केव्हां तुला कांही मागावेसे वाटेल, त्यावेळेस डोळे मीट आणि माझे नांव तीनवेळां उच्चार. मी तुझ्याकडे येईन आणि तुझी मागणी पूर्ण करीन." त्यानंतर ते दुसऱ्या गांवी निघून गेले.

अरुणाने हा प्रसंग भीमला सांगितला आणि ती म्हणाली, "हे पहा, तुमच्या आईचा स्वभाव बदलायचा, हे कांही सामान्य माणसाचे काम नव्हे. आपल्याला महर्षी विलंब यांची मदत घ्यायला लागेल." असं म्हणून तिने त्यांच्या नांवाचा तीन वेळा उच्चार केला.

विलंब त्यांच्याकडे आले. त्यांनी अरुणाकडून सारी कहाणी ऐकली आणि ते भीमला म्हणाले, "चल मुला, आपण तुझ्या मातोश्रीला भेटायला जाऊं या."

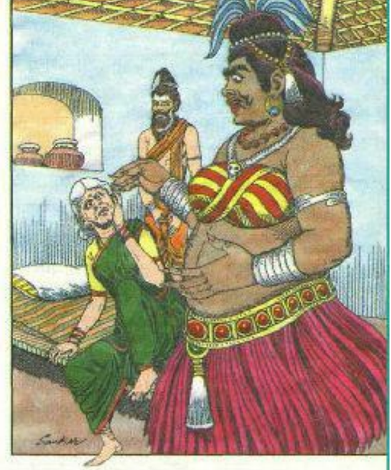
ते भीमच्या गांवी पोंचले महर्षी भीमच्या घरांत शिरले. पलंगावर लोळत पडलेल्या गंगाला

ते म्हणाले, "आई, मला कांही भिक्षा घाल."

गंगा दचकून उठली आणि कर्कशपणें त्यांच्यावर ओरडली, "भिक्षा मागायला इथें आला आहेस. अशी भिक्षा मागतात कां घरांत शिरून?" आणि तिने तोंडाचा पट्टा सुरुं केला. पुन्हां विलंब म्हणाले, "आई, तुझी इच्छा असेल तर मला भिक्षा वाढ, नाहीतर मला जायला सांग. तुझ्या कठोर शब्दांचं एका राक्षसिणींत रूपांतर होईल, आणि ती तुला छळेल."

"मी लहानपणापासून अस्संच बोलतेय. मला त्याची संवय आहे. मी माझे आईवडील, सासूसासरे, सगळ्यांना चांगलं दटावलंय बरं! माझा नवरा आणि मुलगा यांची माझ्यासमोर तोंड उघडायची ताकद नाही. ते 'ब्र' देखील काढीत नाहीत, मी कांही म्हटलं तरी! या बोलण्याने माझं कांहीही आजपर्यंत बिघडलं नाही. "गंगाने महर्षींना उर्मटपणे उत्तर केले. "हे बघ, माझ्या हातून जर कांही पाप घडले असेल तर तुझे कठोर शब्द, शिव्या, यांची शापवाणी माझ्यावर पडेल. पण तू कारण नसताना माझ्यावर आग पाखडलीस. तर मात्र तुझे शब्द परत तुझ्यावर शाप होऊन आदळतील. हे सत्य तुला कळलेच पाहिजे. कुणालाही जर तू विनाकारण ओरडत सुटलीस, तर तुझ्या शिव्यांची राक्षसीण बनून तुझ्यासमोर येईल." महर्षी विलंब यांनी सांगितलं.

त्यानंतर क्षणांतच एक भीतीदायक दिसणारी भयानक आकृती गंगाच्यासमोर येऊन उभी राहिली. ती आकृती म्हणाली, "गंगा, मी आहे. शिव्यांची राक्षसीण. चार वर्षांत तुला लुळंपांगळं करून टाकायची कामगिरी माझ्यावर सोंपवली होती. नंतर त्याच्यावर कांहीही उपाय चालला नसता. पण ऋषींच्या शापामुळें मला आता

राक्षसिणीच्या रूपांत तुझ्याकडे यावं लागलंय. तुला जर कुणाचा सत्यानाश करायचा असेल तर ते अगोदरच सांग. नाहीतर मीच तुझा नाश करीन."

गंगा खूप घाबरली. तिला कांहीच सुचेना. तिने महर्षींचे पाय धरले आणि त्यांना ती अजीजीने म्हणाली, "गुरुदेव! मला क्षमा करा. माझी फारच मोठी चूक झालीय."

त्यावर महर्षी म्हणाले, "ही राक्षसीण तुझ्याजवळच्याच कुणाचातरी नायनाट करील. तुझ्या मागील दारच्या अंगणात एक आंब्याचे झाड आहे. तुझे ते फार आवडते आहे ना? त्या झाडाचा नाश करायला ह्या राक्षसीला सांग, म्हणजे ती तुझा पिच्छा सोडील."

गंगाने त्याप्रमाणें केले आणि राक्षसीण ताबडतोब अदृश्य झाली. अंगणातले ते आंब्याचे झाडदेखील नाहीसे झाले.

महर्षींनी अत्यंत प्रेमळ आवाजांत गंगाला सांगितले, "गंगा, आजपासून कारणाशिवाय तू कुणालाही रागवूं नकोस. जर तूं तसं केलंस, तर ही राक्षसीण तुझ्यासमोर येईल आणि तुला शिक्षा करील. गंगापुरमधे अरुणा नांवाची एक मुलगी आहे. तिला तुझी सून करून घे. ती एक हुशार, गुणी मुलगी आहे. तू जर तिच्याशी चांगली वागलीस आणि तिची काळजी घेतलीस तर या राक्षसिणीची दुष्टशक्ती निस्तेज होईल आणि हळूंहळूं नष्ट होईल. तुझं सुख तुझ्या हातांत आहे."

कांही दिवसानंतर अरुणा व भीम यांचा विवाहसोहळा पार पडला."

ही कथा सांगितल्यानंतर वेताळ म्हणाला, "राजन्, असं वाटतं कीं महर्षी विलंब यांनी दिलेल्या वरदानाचा चांगला उपयोग अरुणाला करता आला नाही. या वरदानामुळें तिला कुणा श्रीमंत माणसाची सून होता आलं असतं आणि आयुष्य चैनींत घालवता आलं असतं. तिने या वरदानाचा उपयोग स्वत:साठी किंवा तिच्या घरांतल्या मंडळींसाठी केला नाही. तिने त्याचा उपयोग भीमच्या भल्यासाठीं केला. मला तर वाटतं यांत तिने शहाणपणा केला नाहीच. तुला काय वाटतं? या प्रश्नाचं उत्तर माहीत असूनही जर तू मौन पत्करलंस, तर तुझ्या मस्तकाचे असंख्य तुकडे होतील."

राजा विक्रम म्हणाला, "कोणत्याही आई-वडिलांना आपला मुलगा किंवा मुलगी लग्न झाल्यानंतर सुखाने संसारात रमावी असंच वाटत असतं. मला वाटतं कीं अरुणाने ह्या वरदानाचा उपयोग आपल्या मातापित्याला आनंद देण्यासाठीं केला. साधारणत:, पुरुष हे जरा लवकर चिडतात. पण भीमचा स्वभाव अगदी विरुद्ध होता. तो अतिशय शांत आणि विवेकी होता. कोणत्याही मुलीला अशा पुरुषाशी विवाह करायला आवडलं असतं. भविष्यांत अशा व्यक्तीचा स्वभाव फारसा बदलला नसता अरूणाने या वरदानाचा उपयोग आपल्या सासूचा स्वभाव बदलण्यासाठीं केला. त्यामुळें घरांत शांती आणि आनंद, दोन्हीही टिकली असती. हे सगळं साऱ्या कुटुंबपरिवाराच्या सुखासाठी अरुणाने केलं होतं. म्हणून तिचा निर्णय चुकीचा किंवा मूर्खपणाचा नव्हता."

राजा विक्रमचा मौनभंग झाल्यामुळें प्रेत अदृश्य होऊन पुन्हां त्या जुन्या वृक्षावर जाऊन लटकले. राजाने आपली तलवार उपसली आणि तो त्या प्रेताच्या पाठोपाठ निघाला.

भारताची ओळख - प्रश्नावली

प्रश्नावली

कांही स्थळें कांही खास कारणांमुळें प्रसिद्ध किंवा लोकप्रिय होतात. खाली दिलेल्या प्रश्नांत ही खास कारणें तुम्हाला जरूर समजतील.

१. जपानला 'उगवत्या सूर्याचा देश' असं म्हणतात. भारताच्या कोणत्या भागांत सूर्याची किरणें सर्वप्रथम पडतात?
२. कोणत्या राज्यांत आदिवासींची लोकसंख्या सर्वांत जास्त आहे?
३. एका भारतीय राज्याची स्वत:ची खास नृत्यशैली आहे. कविवर्य टागोरांनी या शैलीचा परिचय जगाला करून दिला. हे राज्य कोणते आहे?
४. एका राज्यांत अनेक बुद्धधर्माचे विहार आहेत, त्यावरुन त्या राज्याचे नांव पडले आहे. हे राज्य कोणते?
५. जेव्हां ब्रिटिशांनी दिल्लीतून राज्यकारभार पाहिला, तेव्हां त्यांनी उन्हाळ्याच्या दिवसांपुरती दुसरी राजधानी ठरवली होती. कोणत्या राज्यांतल्या या गांवाला हे महत्त्व प्राप्त झालं होतं?
६. कोणत्या राज्यांत जगांतले पहिले निवडून आलेले कम्युनिस्ट सरकार होते?
७. फ्रेंच आर्किटेक्ट ल कॉर्बुझिये याने एक आदर्शनगरी बनवली. ही नगरी दोन राज्यांची राजधानी आहे. या शहराचे नांव काय? ही दोन राज्यें कोणती आहेत ते सांगा.
८. कुंभमेळा हा चार निरनिराळ्या ठिकाणीं भरतो. त्यापैकीं दोन गांवे एकाच राज्यांत आहेत. हे राज्य कोणते?

(उत्तरें पुढील अंकी)

जानेवारी प्रश्नावलीची उत्तरें

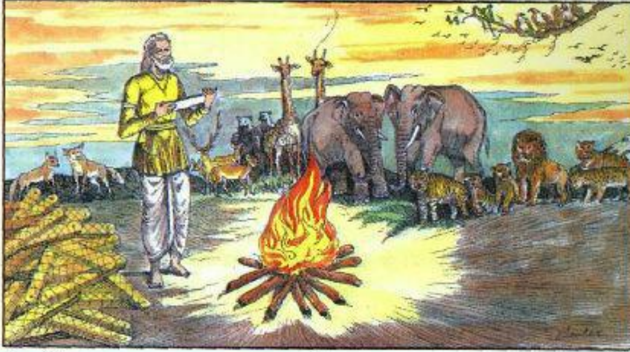
१. 'नेताजी' सुभाषचंद्र बोस
२. मगनलाल गांधींनी 'सदाग्रह' हा शब्द योजला. त्याचा अर्थ होता चांगल्या गोष्टीचा आग्रह. गांधीजींनी त्याचा सत्याग्रह असा बदल केला.
३. १९१६च्या लखनौ कॉंग्रेसमधे.
४. लाला लाजपतराय, बाळ गंगाधर टिळक आणि बिपिनचंद्र पाल.
५. १९०५
६. १८५७
७. ३१ डिसेंबर १९२९ ला लाहोर कॉंग्रेसच्या अधिवेशनांत.
८. १९२८ मधें सर जॉन सायमन, यांच्या नेतृत्वाखाली भारतीय नेत्यांशी नव्या सुधारणांबद्दल चर्चा करण्यासाठी.
९. २४ ऑगस्ट, १९४६.
१०. बाळ गंगाधर टिळक.

हस्तलिखिते घेऊन गुणाढ्य प्रतिष्ठानला परत आला. त्याला वाटलं होतं कीं राजाकडून त्याचं थाटांत स्वागत होईल. पण कां कोण जाणे, राजाने त्याबाबतींत फारसा रस घेतला नाही. गुणाढ्यला अतिशय वाईट वाटले. आपली सारी हस्तलिखिते घेऊन तो एका टेंकडीवर गेला. त्या संध्याकाळीं आकाशांत बरेच ढग होते. गुणाढ्यने शेकोटी पेटवली. त्या उजेडांत त्याने आपल्या संग्रहातला पहिला भाग मोठ्याने वाचला. निसर्गाबद्दलच्या कथा त्यांत होत्या. एव्हाना ढगही पळायला लागले व मंद वारा वाहूं लागला. गुणाढ्य एकेक हस्तलिखित वाचून शेकोटींत टाकून देत होता. वाऱ्याचा जोर वाढला आणि ढगांचा गडगडाट सुरूं झाला.

गुणाढ्यने दुसरा भाग काढून त्यांतल्या कथा वाचायला सुरवात केली. पशुपक्षी व वृक्षराजी यांच्या कथा ऐकायला प्राणी गोळा झाले आणि पक्षीही टेकडीवर येऊं लागले. तो भाग वाचून त्याने तो शेकोटींत [illegible] केला, पक्षांनी पंख आपटले, कलकलाट केला आणि आग विझवायला झाडें वाकली, पण कांही उपयोग झाला नाही.

कोणीतरी जाऊन राजाला हा प्रकार सांगितला. राजा धावतच तिथे आला, त्याने गुणाढ्याला मिठी मारली, आणि ती आग विझवली. परंतु तोपर्यंत पांच भागांतले चार भाग आगींत भस्मसात झाले होते. सोमदेव, हा काश्मीरच्या राजा अनंतच्या दरबारांतला विद्वान होता. त्याने अकराव्या शतकांत या कथांचे पुन्हां संस्कृतमधे भाषांतर केले. राजा व राणी म्हातारपणीं दुःखी होती. कारण त्यांचा पुत्र दुर्वर्तनी होता. सोमदेवाच्या कथा ऐकणे हा त्या दोघांना एक छान विरंगुळा होता.

"या गोष्टींच्या मागे कितीतरी उपदेश करणाऱ्या बोधकथा असतात, नाही?" शामला उत्स्फूर्तपणें म्हणाली, आणि सर्वांनी तिच्या म्हणण्यावर मान डोलावली.

गणेश पुराण

देवादानवांनी मिळून क्षीरसागराचे मंथन केले आणि समुद्रांतून अमृत निघाले. विष्णूने जगन्मोहिनी रूप धारण करून राक्षसांना फसविले आणि अमृत देवांना दिले. अमृत प्राशन करून अमरत्व प्राप्त होताच देव गर्वाने हिंडू फिरू लागले. तो अन्याय पाहून राक्षस चिडले. त्यानंतर देवांवर सूड उगवण्याचे ठरवून तारकासुराने घोर तपश्चर्या सुरू केली. ब्रह्मदेवाने प्रसन्न होऊन दर्शन दिले. तारकासुराने त्याच्याकडे अमरत्वाचा वर मागितला.

'जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः' जो जन्मतो त्याला मृत्यु टळत नाही असे सांगून ब्रह्मदेवाने त्याला आणखी एखादा वर पाहिजे तर मागून घेण्यास सांगितले.

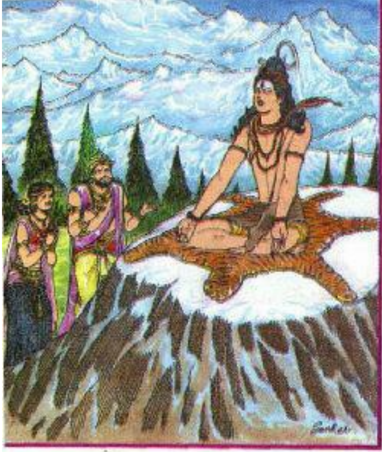
तारकासुराने बराच विचार करून शंकराच्या मुलाशिवाय आणखी कोणाच्या हातून मृत्यू येणार नाही असा वर प्राप्त केला.

त्यापूर्वीच शंकराची पत्नी सतीने दक्षयज्ञात उडी टाकून देहत्याग केला होता. संतान प्राप्ती होण्यापूर्वीच सतीवियोग सहन करावा लागल्यामुळे शंकराला उन्माद चढला आणि तो हिमालय प्रर्वतात वैराग्य धारण करून घोर तपश्चर्या करू लागला.

तारकासुराने राक्षसांचे सैन्य जमविले व युद्धाला तयार झाला. त्याने त्रिलोक जिंकला आणि देवांवरचा सूड उगविण्यासाठी देवांवर अत्याचार सुरू केला. इंद्रादिक देव आपली दीन अवस्था निवेदन करण्यासाठी ब्रह्मदेवाकडे गेले.

"शंकराला मुलगा झाला पाहिजे व त्याच्या हातीच तारकासुराचा वध होईल! असा वर मी तारकासुराला दिला आहे! आणखी कोणाच्याही हाताने तारकासुराच्या केसालाही धक्का पोचणे शक्य नाही, किंबहुना, आणखी कोणत्या ही रीतीने त्याला ठार करणे शक्य नाही!" असे सांगून ब्रह्मदेव सर्व देवांना बरोबर घेऊन कांहीतरी मार्ग काढायला विचारण्यासाठी विष्णूकडे गेला.

विष्णू म्हणाला-"सती हिमालय पर्वताची पुत्री पार्वती म्हणून जन्मली आहे व ती त्याच्या घरात वाढत आहे. तेव्हां शंकरपार्वतीचा संबंध कसा जुळवून आणता येईल हे पहा!"

देवांनी नारदाला हिमवंताकडे पाठविले. नारदाने केलेल्या सूचनेप्रमाणे हिमवंत, शंकर तपश्चर्येत समाधी धारण करून बसला होता तेथे गेला व त्याने शंकराची पूजाकरून तपश्चर्येच्या वेळी आवश्यक ती सेवा करण्यासाठी पार्वतीला ठेवून घेण्यासाठी शंकराजवळ विनम्रपणे विनंती केली.

पण शंकर तर बोललाच नाही. तरी 'मौनं सम्मति लक्षणम्' या न्यायाने शंकराचे मौन होकारार्थी असल्याचे मानून हिमवंताने पार्वतीला शंकराच्या सेवेसाठी तेथेच ठेवले आणि निघून गेला.

पार्वतीला बाळपणीच शिवभक्तीचा नाद लागला होता. नारद पार्वतीला शंकराच्या गोष्टी नित्य सांगत असे. शंकराच्या आशुतोष आदि अनेक सद्गुणांची माहिती व शंकराचे महात्म्य कळावे म्हणून पार्वतीला क्षणोक्षणी कुतूहल वाटत असे. म्हणून लग्न करायचं तर शंकराशीच असेही तिने मनाशी ठरविले होते. अशा शंकराची सेवा करायला संधी मिळाल्याबद्दल पार्वतीला परमानंद झाला.

उजाडण्याच्या सुमारास शंकर तपश्चर्या करीत असे. त्याच्या चारी बाजूचा प्रदेश पार्वती मोरपिसांच्या केरसुणीने झाडून स्वच्छ करी. बर्फाच्या पाण्यांत सुगंधी द्रव्ये घालून ती सडा घाली आणि मोत्यांनी रांगोळी घाली. सोन्याच्या तारेत विविध रत्ने घालून विणलेल्या परडीत शंकराला आवडणारी फळेफुले, बिल्वपत्रे व शुभ्र पांढरी कमळे आणून ठेवी. सुवर्णकमंडलात हिमालयाच्या शिखरावरून वहात येणारे स्फटिकासारखे स्वच्छ पाणी जपमालेजवळ आणून ठेवी. शंकराला स्वतः कडे आकर्षित करून घेण्यासाठी सर्वदा वेणी घालून व पुष्पमालांनी नटून राही. शंकराला प्रिय असलेले केदार वगैरे राग व भैरवी वगैरे रागिणीचे आलाप गाई. शंकराची दृष्टी तिच्यावर पडावी यासाठी ती निरनिराळे प्रयत्न करी. शंकराच्याजवळ रहायला मिळाले या गोष्टीमुळ तिला फार बरे वाटले.

समाधी लावून बसलेला शंकर एखादे वेळ तरी आपल्याकडे पाहील व त्याची ती शांत दृष्टी आपल्यावर पडेल, या हेतूने पार्वती निर्निमिष शंकराकडे पहात राही. परंतु शंकर चुकूनसुद्धा आपल्याकडे पहात नाही, हे, पाहून तिला फार निराशा वाटे.

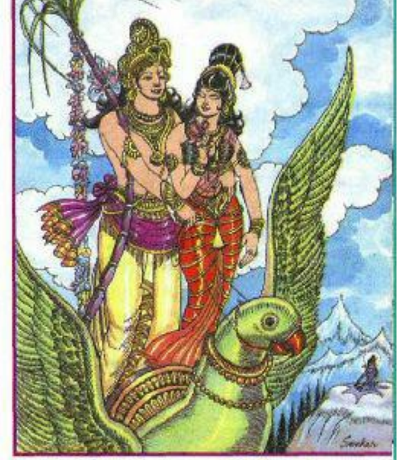
शंकराच्या मनात चलबिचल होण्यास कामदेवाच्या मदतीची आवश्यकता असल्याचे ओळखून इंद्राने कामदेवाकडे बोलावणे पाठविले. सर्व प्रकारे त्याचा आदरसत्कार करून त्याला

आपल्या सिंहासनावर आपल्या बाजूला बसवून घेतले व त्याची स्तुती करून त्याला खूष केले आणि पार्वतीवर शंकराचा अनुराग होईल असे काहीतरी करण्यास विनंती केली.

वसंत ऋतू सारथ्य करीत असता, धनुष्यावर पुष्पबाण चढवून कामदेव रतीसह पोपटाच्या रथांत बसून शंकर तपश्चर्या करीत होता, त्या हिमशिखराच्या जवळ आला. दऱ्याखोऱ्यात एकाएकी वसंत ऋतू आल्यासारखा सर्व प्रदेश कसा मनोहर दिसू लागला. कोकिळा 'कू कू' करू लागली आणि भ्रमरांचा गुंजारव सुरू झाला. आपण रहातो तो प्रदेश एकदम कसा काय बदलला असे वाटून शंकराने डोळे उघडून पाहिले. अकाली वसंत आगमन झाल्याचे पाहून त्याला आश्चर्य वाटलें आपला तपोभंग कां बरं व्हावा, असा विचार करीत असतां त्याच्या हातातली जपमाला निसटून खाली पडली. पार्वती ती माळा उचलून शंकराला देऊ लागली त्या वेळी कामदेवाने खूप फुललेल्या वेलींवर भ्रमण करीत असलेल्या काळ्या भ्रमरांच्या आडून नीलकमळाचा बाण शंकराच्या हृदयाला लागेल अशा बेताने मोडला. तो लागताच शंकर दचकला. त्याने डोळे उघडून पाहिले. निर्निमेष त्याच्याकडे पहात बसलेल्या पार्वतीचे मनोहर मुखबिंब त्याला दिसले. ते पाहून त्याचे मनच हरपले.

आपला तपोभंग झाल्याबद्दल शंकर आश्चर्यचकित झाला. त्याने रुद्ररूप धारण करून आपला तिसरा डोळा उघडून कामदेवाला पाहिले. त्या पाठोपाठ त्याच्या भालनेत्रातून झाला. शंकर उठून उभा राहिला आणि झपाझप पावले टाकीत आपल्या कैलास शिखराकडे निघून गेला.

कामदेवाच्या बरोबर आलेली रती पतीच्या

राखेच्या ढिगावर पडून रडू लागली. शंकराचा तपोभंग करण्यासाठी मन्मथाला इंद्रादि देवांनी पाठविले होते. म्हणून ती इंद्राला शाप देण्याच्या बेतात असतां ब्रह्मदेवादि देव आले व म्हणाले- "शंकर पार्वतीचे लग्न होईल तेव्हां कामदेव पुनर्जीवित होईल," असे तिच्या मनाचे समाधान करून देऊन इंद्रादी देव परतले. रती रात्रंदिवस कामदेवाच्या राखेच्या ढिगावरच दृष्टी ठेवून त्या जागी बसून राहिली.

पार्वतीच्या मनांतून तिच्या स्वतःच्या सौंदर्यावरचा विश्वासच उडाला-आपल्या लावण्याविषयीचा अहंकार पार नाहीसा झाला. शंकराला आकर्षू न शकलेला देह तिला निरर्थक वाटला. तिने शिवरंजनी रूप तपश्चर्या करण्याचे ठरविले. माता मेनकेने तिला तो विचार सोडण्याविषयी किती सांगितले तरी तिने तिकडे दुर्लक्ष केले. थोडी पर्णे (पाला) मात्र खाऊन तिने

शरीर कृश करून तपश्चर्या केली. जया व विजया नांवाच्या तिच्या मैत्रिणी नित्य तिच्या सेवेला हजर रहात व तिच्या प्रकृतीची माहिती मेनका व हिमवंताला येऊन सांगत. काही दिवसांनी पार्वतीने पर्णे खायची सुद्धा सोडून दिली. म्हणून पार्वती अपर्णा नावे ओळखली जाऊ लागली.

शंकराने कामदेवाला भस्म केले खरे, परंतु कामदेवाचा पुष्पबाण व्यर्थ गेला नाही. पार्वतीची तपश्चर्यासुद्धा यशस्वी झाली. शंकर वेष पालटून पार्वतीजवळ गेला व पार्वतीची परीक्षा घेतली. त्याने पार्वतीच्या तपश्चर्येची स्तुती करून तिच्याशी लग्न करण्याचे ठरविले. नंतर त्याने सप्तर्षींना लग्नाविषयी बोलणी करण्यासाठी हिमालयाकडे पाठविले हिमवंताला इतका आनंद झाला की त्याची शिखरे आणखी उन्नत झाली. सप्तर्षी मुहूर्त ठरवून निघून गेले.

शंकराचे सर्व गण वऱ्हाडी होऊन पुढे चालले व शंकर नवरामुलगा होऊन हिमवंताच्या घरी निघाला. हिमालय पर्वताची सर्व शिखरे मांडवाचे खांब झाले. विष्णू, ब्रह्मदेव इत्यादी देव, सप्तर्षी व नारद वगैरे सहस्रावधी मुनींद्र लग्नाला आले.

वडीलधाऱ्या सौभाग्यवती अरुंधतीने शंकराच्या विशाल कपाळावरच्या डोळ्याच्या वरच्या बाजूला मंगल तिलक लावला. लग्नाच्या वेळेला अनुकूल अशा सर्व वस्त्रालंकारासह शंकर फार सुंदर दिसू लागला. तेव्हां सर्व देव शंकराला सुंदरेश्वर या नव्या नांवाने हाक मारू लागले.

सर्व वस्त्रालंकार धारण केल्यावर विद्युल्लतेसारखी दिसणारी पार्वती नवरीमुलगी शोभू लागली. तिला घेऊन विष्णु आला व शंकराला म्हणाला-''तू सुंदरेश्वर आहेस तर माझी धाकटी बहीण पार्वती मीनाक्षी देवी आहे!'' असे सांगून त्याने पार्वतीचा उजवा हात शंकराच्या उजव्या हातात देत दोघांना बोहोल्यावरच्या पाटावर बसविले.

शंकरपार्वतीचा विवाह शंकरपार्वतीला शोभेल अशाच थाटाने झाला.

हिमालय पर्वताच्या खोऱ्यांत शंकर पार्वतींनी जेथे तपश्चर्या केली होती तेथे देवांचा शिल्पकार विश्वकर्मा याने नवदंपती पार्वतीपरमेश्वरांसाठी एक दिव्य अंतःपुर बांधून तयार केले.

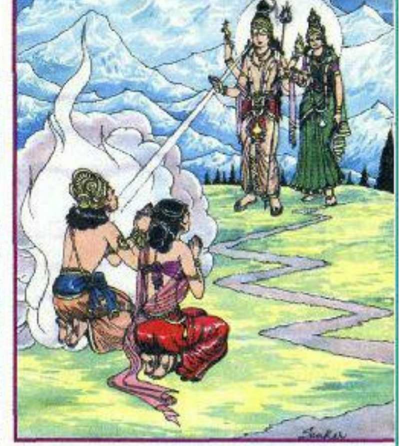
मंगलवाद्ये व वाजंत्री वाजत असतां परस्परांचा हात धरून पार्वतीपरमेश्वर गर्दीमधून चालत त्या अंतःपुर मंदिराकडे निघाले. त्या मंदिराच्या वाटेवरच कामदेवाच्या राखेचा ढिगारा होता. त्या ढिगाजवळ गुढगे टेकून पतिभिक्षा मागणारी रती बसली होती.

शिवपार्वतीने तिच्या जवळ जाऊन तिच्या डोक्यावर हात ठेवला व तिला ''दीर्घकाळ सौभाग्यवती भव' असा आशीर्वाद दिला. शंकराने पुन्हा आपला तिसरा डोळा उघडला. परंतु या खेपेस मृदु शांत चंद्रकिरणांसारखी शीतल कांती त्यांतून आली व भस्माचा ढीग नाहीसा होऊन कामदेव स्वस्वरूपात उठून उभा राहिला आणि एकदांच आपल्या उसाच्या धनुष्याचा झणत्कार करून अदृश्य झाला.

तेव्हां शंकर रतीला म्हणाला- ''मुली, तुझा पती पुनर्जीवित झाला आहे.. तुला नेहमीप्रमाणेच दिसत राहील. तुझ्याशिवाय इतर कोणलाही तो दिसणार नाही. म्हणून कोणी कोणत्याही प्रकारे त्याच्यावर वार करू शकणार नाही. अशा तऱ्हेने त्याने सोडलेल्या पुष्पबाणांपासून कोणी वांचणेही शक्य होणार नाही. तुझ्याशिवाय इतर कोणाच्या दृष्टीस पडणें किंवा न पडणें, त्याच्या इच्छेवर अवलंबून राहील. मी असाच वर त्याला देत आहे.''

शिवपार्वतींनी गृहप्रवेश केला. कोणाला दिसत नसल्यामुळे कामदेवाने सुद्धा अदृश्य पुष्पबाणांसह त्या गृहात प्रवेश केला. अरुंधतीने नवदंपतीची तांबड्या पाण्याने दृष्ट काढली व त्यांना ओंवाळले. तेव्हां विश्वकर्म्याने पडद्यामागे झांकलेली एक मोठी तसबीर समोर उभी केली व म्हणाला-''ही एक अपूर्व तसबीर आहे. या चित्रांत दोघे जण आहेत. त्या दोघांपैकी कोण जास्त सुंदर आहे, हे आमच्या सारख्या सामान्यांना सांगता येणार नाही. तुम्हां दोघांनाच ते शक्य होईल, असे मला वाटते आहे, म्हणून मी ही तसबीर तुमच्यासमोर ठेवीत आहे, तरी कोण जास्त सुंदर आहे, सांगण्याची कृपा करावी!'' असे सांगून त्याने तसबिरीवरचा पडदा बाजूला सारला.

ती तसबीर नसून तो एक उभा आरसा होता. शिवपार्वती त्यात आपले प्रतिबिंब पाहून खदखदां हंसू लागली.

''खदखदां हंसून भागणार नाही. सांगितले पाहिजे!'' नारद म्हणाला.

शंकर स्मित करून पार्वतीकडे कटाक्षपात करीत म्हणाला-''शुक्राच्या कांतीसारखी झगझगणारी नथ घातलेली चित्रांगीच जास्त सुंदर आहे!'' शंकराने असे म्हणतांच पार्वतीचे मुखकमळ लाजेने लाल झाले व लाजतच हसऱ्या मुखाने म्हणाली- ''त्रिनेत्र असलेल्यांचेच सौंदर्य मोठे आहे!'' तिचा तो स्वर वीणेच्या स्वरासारखा झंकारला.

'सर्वांनी शिवपार्वतीवर फुलांचा व अक्षतांचा वर्षाव करून निघून गेल्यावर नवदंपती रेशमी गादी अंथरलेल्या झोपाळ्यावर बसली.

त्यांच्या समोरच्या भिंतीवर दिव्य चित्र काढलेले होते. त्यांत एक हत्तीचे सुंदर जोडपे समोरचे पाय उचलून व सोंड एकमेकीत अडकवून नाचत असल्यासारखं चितारलेले होते. तोरण बांधल्यासारख्या त्या दोन्ही हत्तींच्या मधून पलीकडे

दिसणाऱ्या सरोवरात एक मोठे कमळ फुललेले होते. त्या चित्रात चितारलेल्या हत्तींच्या जोडप्यावर शिवपार्वतींची दृष्टी खिळली. इतक्यांत कमळ दिसत होते तेथे चांदणीसारखी ज्योती दिसू लागली व ती हळूहळू मोठी होत गेली. त्या ज्योतीतून चंद्रकांतीसारखे विघ्ननाशाचे रूप दोघांना दिसले.

विघ्ननाशांचे रूप हत्तीसारखेच दिसत होते तरी ते दिव्यच होते व प्रसन्नही होते. त्याची दृष्टी शांत ऋद्धि, सिद्धि व शक्ति युक्त होते. त्याचे सुंदर विशाल उदर मोहक होते. अभयहस्त धारण करून उभा असलेला तो विघ्नेश्वर पार्वतीला लहान बालका-सारखा कांहीतरी बोबडा बोलत असल्यासारखा भासला.

विघ्ननाशाकडे पहात असतां शिवपार्वतीला एक अपूर्व व अनिर्वचनीय आनंद उन्मळून आल्यासारखा वाटला. त्या आनंदात देहभान विसरून गेल्यामुळे दोघांच्या तोंडावाटे शब्दही उमटत नव्हते व दोघे निर्निमेष विघ्नेश्वराकडे पहात राहिले. विघ्नेश्वर डाव्याबाजूला वळलेल्या सोंडेवर हात फिरवीत गोड बोबड्या स्वरात म्हणाला-"मी विघ्नेश्वर आहे! विघ्नांचानाश करणारा विनायक आहे! पंच महाभूत व गणाधिपती आहे! गणपती आहे! चित्रविचित्र रूप धारण करणारा चित्र गणपति आहे! तुमच्या दोघांच्या परस्पर प्रेमामुळे शंकराच्या तेजातून कुमारस्वामीचा जन्म होईल व तो तारकासुराचा वध करील. कुमारस्वामीच्या आधी मी अवतार धारण करीन व तुमचा मुलगा म्हणून राहीन." असे तो म्हणत असतांच हात पुढे करून पार्वती त्याला घ्यायला सरसावली. तो विघ्नेश्वर एकाएकी अंतर्धान पावला.

आतांपर्यंत पाहिले ते स्वप्न होते की खरे होते या अर्थी पार्वतीपरमेश्वरांनी परस्परांकडे पाहिले. दोघांच्या दृष्टी भिडल्या व दोघेही सर्व विसरले. त्यांनी पाहिलेले अद्‌भुत दृश्य जणूं काही घडलेच नाही इतक्या सहजी ती दोघं विसरून गेली.

शंकरपार्वतीने त्या मंदिरात आनंदाने संसार थाटला. त्या वेळी पूर्वी कधी न पाहिलेली व न ऐकलेली अशी एक भयंकर गोष्ट जगात घडली.

चमत्कारी वीणा

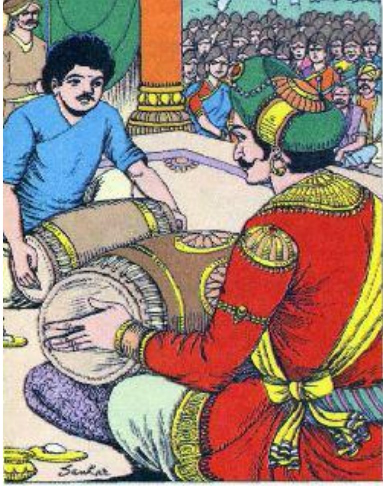
फार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. एका गांवात एक संगीतकार राहात होता. त्याला तीन मुलगे होते. सर्वजण मिळून संगीताचे जलसे करीत असत व आपल्या परिवाराचे पालन पोषण करीत. कांही वर्षांनंतर संगीतकार आजारी पडला आणि त्यामुळें त्याची बोटे हालेनाशी झाली. त्याचबरोबर त्याची वाचादेखील बंद झाली. गांवातल्या वैद्याने त्याची परीक्षा केली आणि नंतर म्हटले, "हा कांही सामान्य आजार नाही. कुणीतरी श्रेष्ठ राजवैद्याने यांना तपासायला हवे. माझ्यासारखा सामान्य वैद्य कांहीही करूं शकणार नाही. आणि जर राजवैद्यांकडून चिकित्सा करुन घ्यायची असेल, त्यांची मदत घ्यायची असेल, तर आपल्या देशाच्या मूर्ख राजाची त्यासाठी परवानगी घ्यावी लागेल. त्यांची मंजुरी आणि परवाना मिळाल्यानंतरच राजवैद्य येऊं शकतील. सारेजण म्हणतात कीं दगडाला खूष करता येईल, संतुष्ट करता येईल. पण राजाला प्रसन्न करणें नि त्यांना संतुष्ट करणे अशक्य आहे. या रोगाचे निदान होऊं शकेल असं मला वाटत नाही. तुमचे वडील यांतून बरे होतील याचा तुम्ही प्रयत्न अवश्य करा. पण मला तर हे कठीण वाटते आहे." आपले मत देऊन तो वैद्य निघून गेला.

तिघा मुलांपैकीं सर्वांत मोठ्या मुलाने आपल्या भावांना सांगितले, "मला ठाऊक आहे कीं राजा महामूर्ख आहे. परंतु मी माझ्या वीणावादनाने राजाला संतोष देऊं शकेन आणि राजवैद्याला बोलावण्याची परवानगी मिळवूं शकेन. आपल्या वडिलांची प्रकृति सुधारली तर आपल्याला यापेक्षां आणखी काय हवे?"

तो राजाला जाऊन भेटला आणि म्हणाला, "महाराज, मी वीणा चांगली वाजवूं शकतो. आपल्याला माझे वादन ऐकवण्याची माझी इच्छा आहे. आपल्याला जर माझे वीणावादन आवडले तर माझ्या वडिलांच्या आजाराची चिकित्सा राजवैद्यांकडून करण्याची संमती आपण आम्हाला द्यावी, अशी माझी नम्र विनंती आहे."

राजाने हंसतहंसत सांगितले, "मीच नव्हे तर

- रीता राठौर -

माझे सेवकदेखील वीणा वाजवूं शकतात. तुझी इच्छा पुरी करायला तू एक काम कर. सर्वांचे मत आहे की वीणावादनांत कुणी माझी बरोबरी करूं शकणार नाही. तेव्हां तू पैज लाव. जर तूं जिंकलास तर तुझी इच्छा पूर्ण होईल. पण जर मी जिंकलो तर तुला मी पंचवीस फटके मारण्याची शिक्षा देईन. या स्पर्धेचा निर्णय जनता करील."

संगीतकाराच्या थोरल्या मुलाने ही अट मान्य केली. दुसऱ्या दिवशीं ही स्पर्धा जनतेसमोर घेण्याचे ठरले. या स्पर्धेत राजापेक्षां थोरल्या भावाने जास्त चांगले वीणावादन केले. तरीदेखील जनतेने राजालाच विजयी घोषित केले. कारण जनता राजाला घाबरत होती थोरल्या भावाला पंचवीस फटक्यांची शिक्षा दिली गेली. आपल्या भावाची ही केविलवाणी अवस्था पाहून धाकट्या दोघांना फारच वाईट वाटले. जे झालं, त्याबद्दल दुसऱ्या भावाने पूर्ण चौकशी केल्यानंतर म्हटले, "आजकाल वीणावादन फारच लोकप्रिय झाले आहे म्हणून महाराजांनी तुला हरवले. पण मृदंगाची गोष्ट निराळी आहे. फारच थोडेजण मृदंग चांगल्या प्रकारें वाजवूं शकतात. मी एक मृदंगवादक आहे. मी माझी कला सादर करुन महाराजांकडून प्रशस्तीपत्रक मिळवीन. आणि राजवैद्याकडून वडिलांची चिकित्सा करवून घेईन."

दुसरा भाऊ ही राजाला भेटून म्हणाला, "मृदंगवादनांत माझी बरोबरी करणारा कुणीही नसेल. वाटल्यास माझी परीक्षा करावी. जर मी जिंकलो तर माझ्या वडिलांची चिकित्सा राजवैद्याकडून करवावी."

राजाने त्याच्याकडे निरखून पाहिले आणि म्हटले, "वीणावादनात पराजित झालेल्या वादकाचा तू भाऊ दिसतो आहेस. मी संगीतसम्राट आहे हे तुला ठाऊक नसेल. माझ्याशी सामना करण्याचे धाडस जर तूं केलेस तर तुझ्या भावासारखीच तुझी दशा होईल. जर तुला ही अट मान्य असेल तर हो तयार ! या स्पर्धेत मी तुझ्याबरोबर जरूर भाग घेईन."

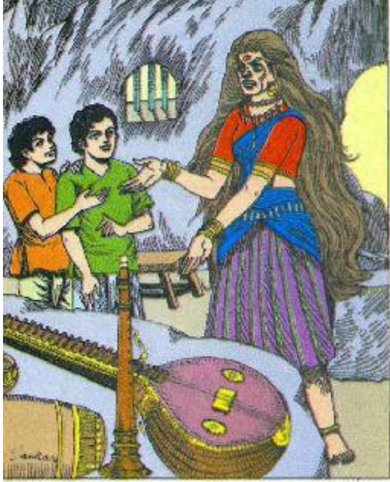
दुसऱ्या दिवशीच राजा आणि संगीतकारच्या दुसऱ्या भावाच्यामधे मृदंगवादनाची स्पर्धा झाली. राजाचे वादन लोकांना मुळींच आवडले नाही. ते अगदीच सुमार होते, ताल चुकत होता आणि लय बिघडत होती. मृदंगवादनाबद्दचे सारे नियम राजाला माहीत नसावेसे वाटत होते. पण दुसऱ्या मुलाने मात्र मन लावून वाद्य वाजवले आणि आपले कौशल्य पुरेपूर दाखवले. त्याचे वादन ऐकायला फारच मधुर वाटत होते. परंतु काय उपयोग? राजाला घाबरून जनतेने पुन्हां राजालाच विजयी घोषित केले. साहजिकच दुसऱ्या मुलालाही

फटक्यांची शिक्षा भोगायला लागली. फटके मारुन घेतल्यानंतर दुसरा भाऊ ही हवालदिल होऊन जेव्हां घरी परतला, तेव्हां तिसरा धाकटा भाऊ फारच नाराज झाला आणि म्हणायला लागला, "संगीत विद्वानाच्या दोन मुलांना राजाने मूर्ख व नालायक ठरवले, लोकांसमोर त्यांची फजिती केली. या असल्या मूर्ख राजाला चांगला धडा शिकवल्याखेरीज मी थांबणार नाही. जर मला असं करता आलं नाही तर मी संगीत विद्वानाचा मुलगा म्हणून नांव सांगणार नाही." असं म्हणून वीणा, मृदंग व सनई घेऊन तो राजधानीच्या दिशेने चालूं लागला.

राजधानीला तो पोंचला आणि एका निवांत ठिकाणीं जाऊन बसला. त्याने वाद्यें काढली आणि वाजवायला सुरवात केली. आपले सारे लक्ष त्याने या वादनावर केंद्रित केले. सारी जनता मोठ्या उत्सुकतेने त्याचे वादन ऐकत होती. सतत तीन दिवस वीणा वाजवल्यामुळें त्याच्या बोटांतून रक्त ठिबकायला लागले. ही बातमी राजापर्यंत पोंचली. मंत्र्यांना बरोबर घेऊन राजा लगेच त्या ठिकाणीं आला. राजाला पाहून त्या तिसऱ्या भावाने उठून राजाला प्रणाम केला. राजाने त्याला विचारले, "तू कोण आहेस? इथें कां आला आहेस?" तिसऱ्या मुलाने नम्रपणें सांगितले. "महाराज, पर्वताच्या पायथ्याशीं भैरव गांव आहे. मी त्या गांवात राहातो. माझ्याच वयाचा एक मुलगा आमच्या गांवात दुसऱ्या गांवातून येत असे आणि आमच्याशी खेळत असे. एक दिवस ताडाच्या झाडाची कच्ची फळें खायची त्याला इच्छा झाली. ती फळें काढायला म्हणून मी तलवार हातांत घेतली. तोही माझ्याबरोबर आला. ते उन्हाळ्याचे दिवस होते. कडक उन होते. गांवातून बाहेर पडल्यावर त्या उन्हांत थोडा गारवा मिळावा म्हणून त्याने तलावांत

एक डुबकी मारली. पण बराच वेळ झाला तरी तो बाहेर आला नाही. मी घाबरलो. मी कमरेला तलवार बांधली आणि तलावांत उडी मारली. खूप खोलवर मी गेलो. तिथें तळाशी गेल्यावर पाहिले तर एक विचित्र सर्प त्याला गिळत होता. क्षणाचाही विलंब न करता मी तलवारीने त्या सर्पाची खांडोळी केली व आपल्या मित्राचे रक्षण केले. त्याने कृतज्ञता व्यक्त केली आणि त्याच्या घरीं येण्याचा आग्रह धरला. त्याच्या घरी जायला मला डोंगर दऱ्यांतून व अरण्यांतून जावे लागले. अखेरीस तो मला एका डोंगराच्या बाजूला घेऊन घेऊन गेला. तिथें एक गुहा होती. मी गुहेंत पाहिले तर तिथें एक जादुगारीण आपले केस खांद्यावर मोकळे सोडून एका दगडावर कांहीतरी घासत होती. तिचे डोळे दिव्याप्रमाणे चमकत होते. चेहरा वेडावांकडा होता. माझा मित्र तिच्याजवळ गेला. त्याला बघितल्यावर जादुगारणीने लगेच त्याला प्रेमाने जवळ घेऊन

त्याचा मुका घेतला "कुठे गेला होतास बाळा? यायला किती रे उशीर केलास! तुला डोंगरातल्या पालींची रसभाजी फार आवडते ना? बघ, आज मी तीच भाजी केलीय." तिच्या मुलाने माझी ओळख आपल्या आईशी करुन देताना म्हटले, "आई, हा माझा जिवलग दोस्त आहे. आज केवळ ह्याच्यामुळेंच माझे प्राण वांचले आहेत." त्यानंतर त्याने आपल्या आईला जे कांही अगोदर घडलं होतं ते सर्व सांगितलं. जादुगारणीने मोठ्या आवेशाने डुलतडुलत कांहीतरी लेप आपल्या हातांत घेतला. तो भिंतीवर फांसला आणि उंचस्वरांत ती मंत्रपठण करुं लागली. ज्या भिंतीवर तो लेप फांसला होता, त्या भिंतीचे एका आरशांत परिवर्तन झाले. त्या आरशांत ज्या तलावांत तिचा मुलगा बुडाला होता तो तलाव तिला दिसला. तिथें तो सर्प मरून पडला होता तेही तिला दिसलं. ते दृश्य पाहून ती संतापाने बेभान झाली, आणि तिने पुन्हां आणखी एक मंत्र पुटपुटत म्हटला. तलावांत मरुन पडलेला तो सर्प आता जवळच येऊन पडला; ते पाहून जादुगारीण आनंदाने फुलून गेली. माझी पाठ थोपटत ती म्हणाली, "शाबास बाळा, शाबास! तू सांपाला नव्हे, तर माझी कट्टर शत्रू असलेल्या एका जादुगारिणीला मारून टाकलं आहेस. तिला मारायचा मी खूप वेळां प्रयत्न केला. पण मला यश मिळाले नाही. इतक्या दिवसांच्या माझ्या प्रयत्नानंतर तूच तिला मारुं शकलास आणि त्याबरोबर माझ्या मुलाचे प्राणदेखील तू वांचवले आहेस. त्याबद्दल प्रेमाची भेट म्हणून ही चमत्कारी वीणा, मृदंग व सनई मी तुला देते आहे. जर तू ही वीणा चांगल्या प्रकारें वाजवलीस तर तिच्या प्रभावामुळें दोन युवक प्रकट होतील आमि मृदंग व सनई वाजवून ते स[illegible]ना आश्चर्यचकित करतील.

"त्या जादुगारिणीने दिलेली वीणा मी गेले तीन दिवस सतत वाजवतो आहे, पण आजपर्यंत तरी ते दोन्ही युवक अद्याप प्रकट झालेले नाहीत. मला वाटतं, त्या जादुगारणीने मला फसवलं."

त्याचे बोलणें ऐकून राजा जोराने हंसायला लागला व म्हणाला, "अरे वेड्या, जादुगारणीने तुला फसवलं असं म्हणणं बरोबर नाही. तिने काय म्हटलं होतं ते तुला आठवतं ना? तिने म्हटलं होतं कीं तू वीणावादन उत्तम प्रकारें केलंस तर तिच्या प्रभावामुळें दोन युवक प्रकट होतील. तुलाच वीणा चांगली वाजवायला येत नसेल म्हणून तू उलट जादुगारणीवर आरोप करतो आहेस. आता मीच स्वतःवीणा वाजवून दाखवतो आणि मग दोघे युवक कसे प्रकट होतील आणि चांगल्या तऱ्हेने सनई व मृदंग कसे वाजवतील ते तू बघतच राहा." एवढं म्हणून राजाने ती वीणा आपल्या हातांत घेतली आणि तिच्या तारांवर बोटे

फिरवून त्याने झंकार सुरुं केला.

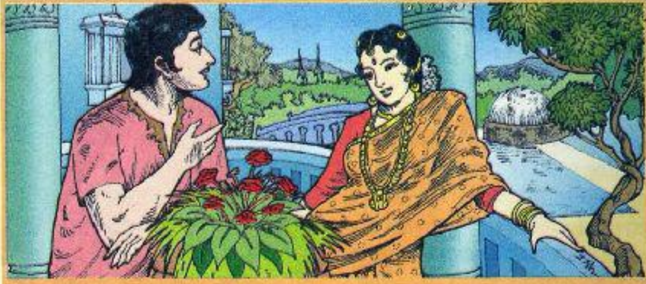
बराच वेळ वीणावादन करून शेवटी राजा थकला, पण ते दोन युवक कांही आले नाहीत.

राजा वैतागला आणि म्हणायला लागला, "मी संगीतसम्राट आहे, तरीदेखील कांही प्रभाव पडत नाही. ही वीणा एखादी असामान्य वीणा असावीसे वाटते आहे. माझ्यापेक्षां जर एखादा श्रेष्ठ संगीतकार असेल तर तोच ही वीणा वाजवील. दसऱ्याचा उत्सव होईल त्यावेळेस मी एक नवी स्पर्धा ठेवीन आणि जो वादक त्या दोन युवकांना प्रत्यक्ष आणूं शकेल, त्याला मी एक अनमोल बक्षिस देईन." असं सांगून राजाने ती वाद्यें आपल्याबरोबर नेली. दुसऱ्याच दिवशी राजाने या स्पर्धेची घोषणा केली.

थोड्याच दिवसांनंतर दसऱ्याचा उत्सव जवळ आला. राजाने शेवटच्या दिवशी वीणावादन स्पर्धा ठेवली. अनेक वीणावादकांनी प्रयत्न केले, पण ते दोन युवक कांही आले नाहीत. अखेरीस संगीतकाराचा तिसरा मुलगा मंचावर बसलेल्या राजाला प्रणाम करीत म्हणाला, "राजन, ज्यादिवशी आपण या स्पर्धेची घोषणा केलीत, त्या दिवसापासून मी एका विद्वानाकडून वीणावादनाचे शिक्षण घेऊ लागलो. माझे वादन आता खूप सुधारले आहे. मला वाटतं कीं मी आता ह्या वीणेला हात लावण्यास योग्य झालो आहे आणि चांगल्याप्रकारें वाजवूं शकेन. जर आपण अनुमती दिलीत तर मी प्रयत्न करीन." राजाने कुत्सितपणें हंसून म्हटले, "हो हो, जरुर कर कीं! प्रयत्न अवश्य कर बरं!" राजाच्या बोलण्यांत पुरेपूर उपहास भरला होता.

तिसऱ्या मुलाने वीणेसमोर बैठक मांडली आणि आपल्या इष्टदेवतेची प्रार्थना केली. नंतर त्याने वीणा तारा छेडून वीणा वाजवायला सुरवात थोड्याच वेळानंतर संगीतकाराचा पहिला व दुसरा मुलगा पौराणिक वेशभूषा करुन तिथे आले आणि मृदंग व सनईच्याजवळ बसले. ती दोन्ही वाद्यें हळुवारपणें हाताळून त्यांनी वाजवायला सुरवात केली. तिथें उपस्थित असलेल्या जनसमुदायाने आनंदाने टाळ्या वाजवायला सुरवात केली. संगीताची ती सभा अतिशय श्रवणीय आणि प्रेक्षणीय होती. श्रोते तल्लीन होऊन त्या गानमाधुर्यात जणूं कांही स्वतःला हरवून बसले होते. अनेकांचे डोळे मिटलेले होते. जेव्हां त्यांनी डोळे उघडले तेव्हां त्यांना वीणावादक फक्त वीणा वाजवीत असलेला दिसला व दुसरे दोघेजण नाहीसे झाले होते. "राजाने जाहीर केल्याप्रमाणें त्याचे भव्य स्वागत केले आणि त्याच्या पित्याची रोगचिकित्सा करण्याचीही व्यवस्था केली.

शांताचा उपाय

नरेंद्र एक देखणा युवक होता. त्याची महत्वाकांक्षा होती की सर्वांनी त्याला महान समजावे व त्याची भरपूर प्रशंसा करावी. त्यासाठी त्याने पुकळ धन कमावले. परंतु असे धनाढ्य लोक खूप होते. तोदेखील त्यांच्यापैकीच एक होता. त्यामुळें ना त्याला कोणी महान समजले, ना कोणी त्याची प्रशंसा केली.

मग त्याने ठरविले की कांहीतरी साहसपूर्ण काम करावे. परंतु असे साहसवीर देखील अनेक होते, त्यांची त्याच्यापेक्षा जास्त साहसी कृत्यें करून दाखविली होती. नरेंद्रला समजेना कीं महान बनण्यासाठी आता काय करावे?

शांता नरेंद्रची दूरची नातलग होती. तिचे नरेंद्रवर खूप प्रेम होते. तिला जेव्हां नरेंद्रची विचारसरणी समजली. तेव्हां तिने त्याला म्हटले. "महानता अशी मागे लागून मिळत नसते. ती आपोआप यावी लागते. तू माझ्याशी विवाह केलास तर मी तुला महान बनवून दाखवीन."

नरेंद्र हंसला व जराशा हेटाळणीच्या सुरांत म्हणाला, "असं आहे तर! हे बघ शांता, माझंदेखील तुझ्यावर प्रेम आहे व तुझ्याशी विवाह करण्याची माझीसुद्धा इच्छा आहे. तू म्हणतेस की तू मला महान बनवू शकतेस, तर लग्नापूर्वीच हे काम करून दाखव ना! असं झालं तर आपला विवाहदेखील लवकर होऊ शकेल !."

"ठीक आहे तर! मी तुला एक योग्य उपाय सुचवते. पण तो तुला सांगण्यापूर्वी तू मला एक वचन दे की तू माझ्याशीच विवाह करशील. दुसऱ्या कुणाशीही तू विवाह करता कामा नयेस," शांता म्हणाली.

नरेंद्रने मागचा पुढचा कांहीही विचार न करता उत्तर दिले, "तू असा विचार तरी कसा करू शकतेस कीं मी दुसऱ्या कुणाशी विवाह करेन? मी आता याक्षणीं तुला वचन देतो आणि तुझी शपथ घेतो."

"शपथ वगैरे घ्यायची कांही गरज नाही. एक काम कर. साऱ्या गांवभर प्रचार कर कीं तुझे माझ्यावर प्रेम आहे. आणि कुठल्याही परिस्थितींत तू इतर कुणा मुलीशी लग्न करण्याचा प्रश्नच येत नाही," शांता म्हणाली.

नरेंद्र चिडून म्हणाला, "तुझा माझ्यावर विश्वासच नाही म्हणूनं तू असे बहाणे देत आहेस".

त्याच्या उत्तराने दुखावलेली शांता म्हणाली, "असं कां म्हणतोस तू? मी तुला जो उपाय सांगणार आहे जो तू गांवभर जो प्रचार करशील त्यावरच अवलंबून आहे. माझं ऐक, माझ्यावर विश्वास ठेव. एक महिनाभर असा प्रचार चालू ठेव. पुढच्या महिन्यांत आपल्या देशाची राजकन्या आपल्या गांवाबाहेरील जंगलात वनविहारासाठी येणार आहे. त्यावेळी तिच्याबरोबर राहून असे कांहीतरी साहसपूर्ण कृत्य करून दाखव, ज्यामुळे ती तुझ्यावर प्रसन्न होईल. अन् ती नक्कीच तुला कांहीतरी मागायला सांगेल," बोलता बोलता शांता थांबली.

नरेंद्रची उत्सुकता वाढली. त्याने शांताला सविस्तर योजना सांगायची विनंती केली. शांता पुढे सांगू लागली, "राजकुमारी तुझ्यासमोर विवाहाचा प्रस्ताव ठेवेल. पण तुला त्याला पूर्ण विरोध करावा लागेल. लोकांना जेव्हां हे समजेल तेव्हां ते तुझी खूप स्तुती करतील कीं नरेंद्र शांतावर जिवापलिकडे प्रेम करतो व म्हणून त्याने राजकन्येचा विवाहाचा प्रस्तावसुद्धा धुडकावून लावला. अशा रीतीने तू खूप नांव कमावशील, व प्रसिद्ध होशील".

हे सर्व सांगून झाल्यावर शांता म्हणाली, "या

जगांत त्यागापेक्षा महान इतर कुठलेही कार्य नाही. म्हणून तू माझा हा उपाय अंमलात आण".

"मला वाटत नाही कीं इतक्या लहानशा गोष्टीने माझे कांही फार मोठे नांव होईल, किंवा मला खूप प्रसिद्धी मिळेल. तरीपण तुझा हा उपाय अनोखा आहे. तू सांगितलेस तसे मी करीन" नरेंद्र दीर्घ श्वास घेत म्हणाला.

दुसऱ्याच दिवशी गांवात बातमी पसरली की नरेंद्र शांतावर जिवापलीकडे प्रेम करतो व इतर कुठल्याही स्त्रीकडे डोळा वर करूनदेखील पहात नाही.

शांता एक दिवस नरेंद्रला भेटून म्हणाली, "उद्याच राजकुमारी आपल्या गांवाबाहेरील जंगलात येणार आहे. तू तुझे सर्व चातुर्य पणाला लाव व आपला उपाय अंमलात आण. तू एक

- चक्रवर्ती -

तलवारपण जवळ बाळगशील तर बरे होईल''.

शांताचे काका राजदरबारांत काम करीत. त्यामुळे त्यांच्यामार्फ राजपरिवाराशी संबंधित सर्व कुटुंबाला बातम्या शांताच्या कुटुंबाला ठाऊक होत असत. नरेंद्रलासुद्धा ही गोष्ट माहीत होती. त्यामुळे काहीही संशय न येता तो दुसऱ्या दिवशी जंगलात गेला.

थोडया दूरवर गेल्यावर त्याला एका स्त्रीच्या आर्त किंकाळ्या ऐकू आल्या. ''वांचवा! वांचवा!!''

नरेंद्र धावतच तिकडे गेला. एक गलेलठ्ठ मिशीवाला माणूस एका सुंदर युवतीला तलवार दाखवून धमकावत होता. नरेंद्रने तावडतोब म्यानातून तलवार काढून परजली व त्याच्यावर तुटून पडला. थोडावेळ दोघांचे तुंबळ युद्ध झाले. अखेर तो मिशीवाला नरेंद्रसमोर टिकाव धरू शकला नाही व त्याने तिथून पळ काढला.

''पराक्रमी वीरा, योग्यवेळी येऊन तू माझा बचाव केलास. मी या देशाची राजकुमारी आहे. माझे नांव शशिरेखा आहे, ''त्या स्त्रीने स्वतः चा परिचय दिला व ती या जंगलात कशासाठी आली होती तेही तिने त्याला सविस्तर सांगितले.

आपली कहाणी सांगून झाल्यानंतर राजकुमारी त्याला म्हणाली, ''तो मिशावाला माणूस आमच्या सैन्यांत मोठा खड्गवीर म्हणून प्रसिद्ध आहे. तू माझे रक्षण करण्यासाठी इतक्या मोठया वीराशी सामना केलास. ज्या रीतीने तो इतका घाबरून पळून गेला, त्यावरून हेच सिद्ध होते की तू त्याच्यापेक्षा अधिक पराक्रमी वीर आहेस. तू देखणा आहेस, साहसी आहेस, पराक्रमी आहेस. उद्या मी तुझ्या घरी रथ पाठवीन. तू माझ्याशी विवाह कर. या देशाचा राजा हो आणि त्याचे सदैव रक्षण कर.''

नरेंद्रचा चेहरा फिका पडला. शशिरेखा दिसायला तर सुंदर होतीच, शिवाय ती देशाची राजकुमारी सुद्धां होती. त्याने विचार केला, ''हे माझे भाग्यच नाही तर दुसरे काय आहे?''

त्याने आपल्या व शांताच्या प्रेमासंबंधी तिला कांहीही सांगितले नाही. महान बनण्याचे त्याचे स्वप्न पूर्ण होणार होते, त्यामुळे तो बेहद खूष होता. शिवाय तो देशाचा राजादेखील बनणार होता. अत्यंत आनंदाने तो राजकन्येला म्हणाला, ''तुझे शब्द माझ्यासाठी काळया दगडावरची रेघ आहेत. तू जे म्हणशील तसेच होईल''.

मग नरेंद्र घरी परतला. रात्री तो स्वप्नें पाहातच झोंपी गेला. स्वप्नांत तो सिंहासनावर विराजमान

झाला होता आणि लोक त्याला प्रणाम करीत होते.

दुसऱ्या दिवशी नरेंद्रच्या घरासमोर एक रथ येऊन थांबला. त्या रथामधून तो मिशावाला आणि शशिरेखा, दोघे उतरले. ते सरळ घराच्या आतच आले. त्यांना पाहून नरेंद्रच्या वडिलांना अत्यंत आश्चर्य वाटत होते. इतक्यांत तो मिशावाला माणूस त्यांना म्हणाला, ''आम्ही तुमच्या मुलासाठी विवाहाचा प्रस्ताव घेऊन आलो आहोत.'' आश्चर्य चकित होऊन नरेंद्रच्या वडिलांनी त्यांना विचारले, ''महाशय, प्रथम आपण कोण आहात ते सांगण्याची कृपा कराल का?''

''ज्या शांतावर तुमच्या मुलाचे निरतिशय प्रेम आहे, त्या शांताचा मी काका. मी राजदरबारात नोकरी करतो. या गांवात प्रथमच आलो आहे. या मुलीचे नाव शशिरेखा आहे व ती माझी मुलगी आहे. शांताच्या सांगण्यावरून हिने तुमच्या मुलाची परीक्षा घेतली. तुमचा मुलगा आपण दिलेले वचन विसरून गेला. त्याचे मन डगमगले. तरीदेखील शांता त्याच्याशीच लग्न करण्याचा हट्ट धरून बसली आहे. आम्ही हे लग्न पक्के करण्यासाठी आलो आहोत. शांताचे आईवडीलदेखील आत्ताथोडयाच वेळांत इथे पोहोचतील''.

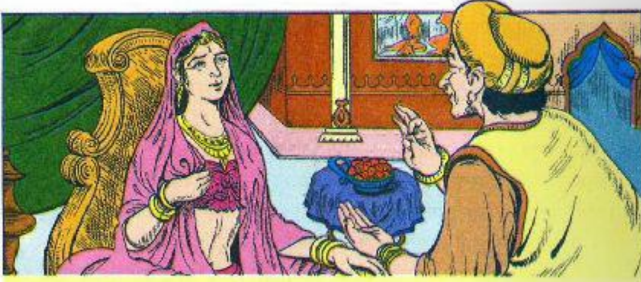
वडिलांच्या शेजारी उभा असलेला नरेंद्र हे सर्व ऐकत होता. शरमेने त्याची मान खाली झुकली होती. त्याचदिवशी त्याचा विवाह शांताशी निश्चित करण्यात आला.

नरेंद्र शांताला एकांतात भेटला तेव्हा म्हणाला, ''तू मला सुचविलेल्या उपायाने मी महान बनणार होतो. परंतु तसे कांहीही झाले नाही. परंतु माझ्याशी विवाह करण्याची तुझी इच्छा पूर्ण करण्यात तू मात्र यशस्वी झालीस''.

शांता हंसून म्हणाली, ''बऱ्याच लोकांची समजूत आहे की धन, प्रेम, शक्ती इत्यादि गोष्टींमुळेच महानता प्राप्त होऊ शकते. परंतु खरी महानता त्याग करण्यांतच आहे. माझी इच्छा होती की तुलादेखील त्याग करण्यामागील कष्टांची कल्पना यावी. त्यासाठीच मी हे नाटक केले. इथून पुढे कधीही महान बनण्याची स्वप्नें पाहू नकोस. आपण आपले वैवाहिक जीवन सुखाने व्यतीत करू''.

आपल्या होणाऱ्या पत्नीच्या विवेकबुद्धीवर नरेंद्र प्रसन्न झाला व महान बनण्याचे खूळ त्याने डोक्यांतून काढून टाकले.

आरुद्र वर्षा

वेंगि देशाच्या राजाचे नांव माणिक्यवर्मा होते. त्याच्या दरबारात कीर्तिसेना नांवाची एक राजनर्तकी होती. ती विलक्षण सुंदर होती. तिच्या सौंदर्याला अनुरूप असाच भरघोस केशसंभारही तिला लाभला होता. साऱ्या राज्यांत लोक म्हणत असत कीं केस असावेत तर असे!

अचानक, कां कुणास ठाऊक-परंतु तिचे केस भराभर गळूं लागले. त्यामुळें ती घाबरून गेली. तिने राजवैद्याद्वारे चिकित्सा करवली. राजवैद्याने तिला तपासले परंतु त्याचा कांहीही फायदा झाला नाही. तिचे केस गळतच राहिले.

तेव्हां राजवैद्य तिला म्हणाले ''हे बघ मुली, जेव्हां रोगाचे निदान करणे अशक्य होते, तेव्हा सर्वांनाच परमेश्वराचा आधार घ्यावा लागतो. अशावेळी केवळ तोच आपल्याला पुन्हां निरोगी करू शकतो. आपल्याच राज्यामध्ये सुरपुर या गावी एक शिवमंदिर आहे. त्या शिवलिंगावर भरघोस केसांची एक बट आहे. त्यामुळे त्याचे नांवच जटालिंगेश्वर असे पडले आहे. त्याच नांवाने त्याची पूजाअर्चा होत असते. त्याची तू पूजा केलीस तर कदाचित तुझी इच्छा पूर्ण होईल व तुझे केस परत पूर्वींसारखे होतील''.

राजवैद्यांच्या सल्ल्यानुसार राजनर्तकीने त्या शिवलिंगाची प्रार्थना करून म्हटले, ''सुरपुर गांवी स्थित जयालिंगेश्वरा, तूं जर माझ्या केसांची गळती थांबवलीस तर मी तुझ्या दर्शनाला येईन व तुझ्या सभामंडपात नृत्य करीन''. अशा प्रकारे कीर्तिसेना शिवलिंगाला नवस बोलली.

राजवैद्याच्या चिकित्सेचा परिणाम म्हणा, किंवा जटालिंगेश्वराची कृपा म्हणा-राजनर्तकीचा आजार दूर झाला. तिचे केस परत पूर्वींसारखे सुंदर दिसू लागले. केस झडण्याचे पूर्ण थांबले.

आजा राजनर्तकीला आपला नवस फेडायचा होता. त्यासाठी तिने राजाची अनुज्ञा मागितली.

राजाने तिच्याकडून सर्व माहिती नीट सविस्तर विचारून घेतली व म्हणाला, ''हे खरोखरच अद्‌भुत आहे. अशा भक्तवत्सल जटालिंगेश्वराचे दर्शन अवश्य केले पाहिजे.''

त्यानंतर राजा आपल्या मंत्र्याकडे वळून

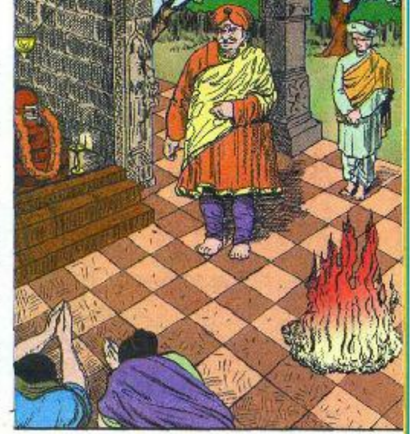
- तपस्वी -

म्हणाला, ''कीर्तीसेनेच्या नृत्यप्रदर्शनाबरोबरच आमच्यादेखील यात्रेची पूर्ण व्यवस्था करावी.''

आता सुरपुर गांवचा चेहरामोहरा बदलून गेला. मंदिराचा कायापालट झाला. सुंदर सजावट झाली. सभामंडपात राजनर्तकीच्या नृत्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था त्वरेने करण्यांत आली. समारंभाच्या दिवशी राजा माणिक्यवर्मा दर्शनाला आला व त्याने रिवाजानुसार काही विशिष्ट पूजाविधी केले. त्यामुळे सामान्य जनतेला दर्शनासाठी बराच काल तिष्ठत उभे राहावे लागले.

दूरवरून दर्शनार्थ आलेली एक सुंदरी नांवाची स्त्री यामुळे चिडून गेली. ती ओरडूं लागली, ''महाराज काय आभाळांतून टपकले आहेत काय? ते महाराज असले म्हणून काय झाले? जटालिंगेश्वर स्वामींपुढे त्यांचे काय महत्व? महाराजांबद्दल आम्हालासुद्धा आदर आहे. पण तरीदेखील जटालिंगेश्वर आम्हाला जेवढा महत्त्वाचा आहे, तितके कांही महाराज नाही. लिंगेश्वराच्या जटेतून वाहण्याऱ्या पवित्र गंगाजलाने मी दरवर्षी भिजून निघते व सशक्त बनते. आमचे म्हातारे बैल पुन्हां तरूण होतात. ते दिवस आता येऊं घातले आहेत. आमचे बैल तरूण होतील. मला पुन्हां शक्ती मिळेल. या राज्यातील प्रजेला आम्ही अन्नधान्य पुरवू,स्वामी, आम्हाला लवकर मंदिरात प्रवेश करून द्यावा''.

राजाने सुंदरीचा आरडाओरडा ऐकला व तिला मंदिरात बोलावण्याची आज्ञा दिली, तिच्याबरोबर तिचा पतीदेखील आंत आला. त्यांनी आपल्याबरोबर कांही थैल्या आणल्या होत्या. त्या थैल्यांमधून त्यांनी कापसाचे ढीग खाली ओतले. त्यानंतर 'हरहर महादेव' असा घोष करीत लिंगेश्वराला वंदन केले. त्यानंतर कापूस जाळला आणि गाभाऱ्यांतील शिवलिंगाला साष्टांग प्रणिपात केला. महाराजांनी आपल्या

सैनिकांना त्या दोघांना न रोखण्याचा इशारा दिला. मग राजाने जेव्हां पूजा केली, तेव्हां त्याच्याच बरोबर त्या दांपत्याची पूजादेखील पुजाऱ्याने एकदमच स्वीकार केली.

पूजा समाप्त झाल्यानंतर राजाने सुंदरी व तिचा पती या दोघांना जवळ बोलावून घेतले व विचारले, ''महाराज होण्याच्या नात्याने आपली नेहमीची पूजा परंपरा तोडण्याची माझी इच्छा नव्हती. मला हे सर्व अजिबात आवडले नाही पण मी मौन पाळगले. उन्माद चढल्यासारखा तुझा आरडाओरडा घालला होता की मी आता पुरुष होणार, आमचे बैल पुन्हा तरुण होणार-इत्यादि इत्यादि. तुम्ही देवाच्या गाभाऱ्यात कापूससुद्धा जाळलात. हे सर्व करण्यामागे तुमचा काय हेतू होता-याचा सविस्तर खुलासा तुम्हाला तुमच्या महाराजांकडे द्यावाच लागेल,'' राजाचा आवाज चांगलाच कठोर झाला होता.

तेव्हा सुंदरीचा पती म्हणाला, ''महाराज, माझी पत्नी वेडीखुळी नाही. तिने जे म्हटले त्यांत कांहीही

बेडेपणा नाही. हा आमचा एक दरवर्षीचा परिपाठ आहे - अश्विनीपासून रेवतीपर्यंत सत्तावीस नक्षत्रांमधे सूर्याचा प्रवेश होण्यापर्यंतच्या पर्जन्यवृष्टीचे आम्ही मोजमाप करतो. विशेषत: मृग ते विशाखा नक्षत्रांपर्यंतच्या बारा नक्षत्रांच्या दरम्यान जो पाऊस होणे योग्य वा अयोग्य, त्या पर्जन्यवृद्धीच्या आधारे शेतीच्या फायदा वा नुकसानाचे अंदाज बांधले जातात. यंदा चांगला पाऊस झाला आहे. मृगाच्या पावसाने म्हाताऱ्या बैलांमध्ये देखील स्फूर्ती आली व त्यांनी जोरदारपणे नांगर चालवला. शंकराच्या जटांमधून अवखळपणे वाहणाऱ्या गंगेप्रमाणे आर्द्रा नक्षत्रांत झालेल्या पावसांत भिजलेल्या माझ्या पत्नीने पुरुषाप्रमाणें शेतींत कष्ट केले. माझ्या पत्नीने जे काही उल्लेख केले ते सर्व आर्द्रा व मृगाच्या पावसाशी संबंधित आहेत. तिने आपल्यासमोर चवताळून जे वेड लागल्यासारखे वर्तन केले, त्याच्याबद्दल मी आपली क्षमा मागतो."

महाराज माणिक्यवर्मा त्याच्या बोलण्याने शांत झाले व त्याला म्हणाले, "हे सर्व ठीक आहे. पण गाभाऱ्यांत कापूस जाळण्याचे कारण काय?"

"महाराज पुष्यनक्षत्र काळांत रात्रीं नांगराच्या एका टोंकावर वीस तोळ्यांचा कापूस बांधून तो नांगर शेतांत ठेवला जातो. सकाळीं येऊन त्या कापसाला पिळून बघितले जाते. जर त्यातून पाणी वाहू लागले तर समजतात की त्या वर्षीं चांगला पाऊस होईल. जर जास्त पाण्याचे थेंब वाहिले नाहीत तर समजतात की पाऊस यंदा फारसा चांगला होणार नाही. ही पाऊसमानाची परीक्षा करून झाली की मग आम्ही शिवलिंगाची आरती करतो. हेच आम्ही आता केले." सुंदरीचा पती म्हणाला.

त्याच्या या उत्तराने संतुष्ट झालेला राजा म्हणाला, "आर्द्राच्या पावसाबद्दल मला फारशी माहिती नाही आहे. परंतु या रुद्रमंदिरामध्ये तुझ्या पत्नीने एखाद्या पुरुषाप्रमाणे महाराजांना त्यांची चूक दाखवून दिली. या पावसामधे भिजून स्त्रीदेखील पुरुषाप्रमाणे कठोर परिश्रम करण्यास योग्य होवो. दरवर्षी अशीच जोमदार पर्जन्यवृष्टी होवो आणि आपले राज्य सदा फळत-फुलत राहून त्याची सदैव भरभराट होवो."

राजनर्तकी कीर्तिसेनेच्या नृत्यसमारंभाच्या समाप्तीनंतर महाराजांनी सुंदरी व तिच्या पतीचा सत्कार केला. त्याकाळच्या वेंगि राज्यांत आर्द्राच्या पावसानंतर कमीतकमी एक दिवसतरी स्त्रिया शेतीमधे अवश्य काम करीत.

इतिहासकार

अनेक वर्षांपूर्वी महेंद्रगिरी राज्यावर राजा पुरंदर राज्य करीत होता. राजा पुरंदर कुशल राजनीतिज्ञ तर होताच पण त्याला कला व कलाकारांविषयी विशेष आस्था होती. त्याच्या राज्यांत कला व कलाकारांचा सन्मान होत असे. संधी मिळताच विविध कलांच्या मर्मज्ञ विद्वानांचा जो यथोचित गौरव करीत असे.

एक दिवस राजा पुरंदरच्या दरबारांत एक परदेशी आला. त्याचे नांव श्रीकंठ होते. इतिहास लिहिण्या-चा त्याचा व्यवसाय होता. तो अनेक देशांमध्ये जाऊन एकेक वर्ष वास्तव्य करीत असे आणि तेथील भाषा शिकून घेऊन त्या त्या देशाचा इतिहास सविस्तर लिहून काढीत असे. अशा प्रकारे श्रीकंठने चौदा भाषा शिकून त्यांत प्राविण्य मिळविले होते व चौदा देशांचे इतिहास लिहून काढले होते. त्यानंतर तो महेंद्रगिरी राज्यांत आला होता.

इतका विद्वान पंडित आपल्या दरबारी आलेला पाहून राजा पुरंदर अतिशय प्रसन्न झाला. तो श्रीकंठला म्हणाला, "तुम्ही माझ्या राज्यांत देखील वर्षभर राहून आमच्या देशाचा इतिहास लिहून काढा. तुम्हाला हव्या त्या साऱ्यासोयी मी करून देईन".

"ठीक आहे महाराज! परंतु तुम्ही मला तुमचा जीवश्च-कंठश्च मित्र म्हणून तुमच्या सोबत राहाण्याची अनुमती द्यावी. त्यामुळे माझे काम खूप सुलभ होईल," श्रीकंठ उत्तरला.

पुरंदर राजाने ही अट मान्य केली. श्रीकंठने राजाच्या जिवलग मित्राचे पद मिळविले. मग तो राजासह हिंडण्याफिरण्यात, शिकारीला जाण्यांत, किंवा युद्धावरदेखील राजाबरोबर जाण्यांत जास्त वेळ घालवू लागला. अशा प्रकारे तो राजाच्या शासन-कौशल्याचे सूक्ष्म निरीक्षण करू लागला त्यानंतर शहरांत हिंडून सर्व प्रकारच्या लोकांबरोबर चर्चा करण्यात तो वेळ व्यतीत करू लागला. सर्व लोकांना थोडयाच काळांत त्याच्या व राजाच्या दाट मैत्रीची माहिती झाली. त्यामुळें सर्वजण त्याच्याविषयी विशेष आदरभाव दाखवू लागले.

- इंद्रनाथ केनेडिया -

नगरातील धनाढ्य लोक व व्यापारी वगैरे त्याला खास भोजनसमारंभांसाठी निमंत्रण देऊन बोलावूं लागले. श्रीकंठाकडून आपला जास्त लाभ कसा होईल याचाच ते लोक विचार करीत असत.

श्रीकंठाला महेंद्रगिरीमध्ये येऊन एक वर्ष पूर्ण होत आले होते. राज्याचा इतिहासदेखील लिहून पूर्ण होत आला होता. एक दिवस राजाने तो अर्धवट लिहिलेला ग्रंथ मागवला व वाचून काढला. त्यामध्ये महेंद्रगिरी राज्यातील लोकांचे आचार, विचार, व्यवहार, राजाने जनतेच्या कल्याणार्थ केलेले कार्य, राजा व दरबारी लोकांचा परस्पर विश्वास आणि सहयोग इत्यादि गोष्टींचे सुंदर वर्णन केले होते.

परंतु एका जागी लिहिले होते - 'या राज्यातील जनता भोळीभाबडी आहे. राजा खरोखर धर्मात्मा आहे. त्याचे कर्मचारीदेखील पूर्णतया राजनिष्ठ आहेत. परंतु या राज्यातील व्यापारी व धनवान लोक भ्रष्टाचाराने जनतेला लुबाडून संपत्ती कमावत आहेत !''

राजाला हे शेवटचे शब्द आवडले नाहीत. त्याने श्रीकंठला बोलावून घेतले व म्हणाला, ''हे महान पंडित, तुमचा ग्रंथ तर अप्रतिमच आहे. त्यांत दोष दाखवायला जागाच नाही. परंतु माझ्या राज्यातील धनवान व्यापाऱ्यांचे तुम्ही स्वार्थी व भ्रष्ट म्हणून वर्णन केले आहे- ते मात्र असत्य आहे.''

''माझ्या लेखनातील चुकांबद्दल माफी असावी महाराज. ग्रंथ लिहून पूर्ण करण्यापूर्वी मी त्या सुधारून काढीन.'' श्रीकंठ म्हणाला.

राजा त्याच्या बोलण्यावर अतिशय प्रसन्न झाला. दुसऱ्या दिवशी श्रीकंठ नगरातील मोठमोठ्या व्यापाऱ्यांना व धनवान लोकांना जाऊन भेटला. तो त्यांना म्हणाला, ''राजा पुरंदर चक्रवर्ती सम्राटांना नजराणा पाठवूं इच्छितात. म्हणून तुम्ही तुमच्या जवळ असलेल्या उत्तम प्रकारच्या हिरेजवाहिराची यादी बनवून द्यावी.''

अशा प्रकारे श्रीकंठने कांहीकांही जणांकडून सोनेदेखील घेतले. श्रीकंठ राजाचा जिवलग सखा असल्याचे ठाऊक असल्यामुळे सर्वांनी लाखो रुपयांच्या किंमती वस्तू निश्चिंतपणें त्याच्या हवाली केल्या. श्रीकंठने जी वस्तूंची यादी बनवली त्यावर सर्वांच्या सह्यादेखील घेतल्या.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच शहरभर बातमी पसरली की काल रात्रीच श्रीकंठ राज्यांतून पळून गेला. हे ऐकून ते सर्वजण राजाकडे आले. ज्यांनी ज्यांनी आदल्या दिवशी श्रीकंठकडे सोने-हिरे इत्यादि दिले होते, ते सर्वजण यादी घेऊन आले होते.

आपापली यादी राजाला दाखवून ते म्हणाले ''महाराज, आम्हाला वाचवा! आपल्या जिवलग मित्राने आपले नांव सांगून आम्हाला सर्वांना पूर्णपणे लुबाडले आहे. आपण धर्मात्मा आहात महाराज! कृपया आपण आमचे नुकसान भरून द्यावे''.

राजाने विचार केला की त्याने तर व्यापारी व धनाढ्य लोकांकडून सोने-हिरे इ.वसूल करण्याचा आदेश श्रीकंठला कधीच दिला नव्हता. श्रीकंठ स्वतः हून सर्वांना लुबाडून पळून गेला असावा, असा विचार करून त्याने खजिनदाराला बोलावले व कोणाकोणाला किती नुकसानभरपाई द्यावयाची आहे, त्याची यादी बनवून देण्यास सांगितले.

खजिनदाराने सर्वांच्या याद्या गोळा करून हिशेब केला. तेव्हा त्याच्या लक्षांत आले कीं इतकी संपत्ती खजिन्यांत नव्हतीच. हे ऐकून राजा चिंतातुर झाला.

इतक्यात श्रीकंठ एक भलीमोठी थैली घेऊन तिथे येऊन पोहोचला. ती थैली व एक यादी राजाच्या हातांत देऊन म्हणाला, ''मी ज्यांच्या ज्यांच्याकडून ज्या ज्या वस्तू घेतल्या होत्या. त्यांची ही यादीपण बनवली होती. या यादीप्रमाणे आपण ज्याला त्याला त्यांच्या वस्तू परत कराव्यात''

श्रीकंठला बघताक्षणीच सर्व फिर्यादी धावरून गेले. राजा कांही बोलायच्या आधीच सर्वांनी त्याचे पाय धरले व म्हणूं लागले, ''महाराज, आम्ही तुम्हाला दिलेल्या याद्या जर चुकीच्या असतील, तर कृपया आम्हाला माफ करावे. आम्ही जेव्हां ऐकले कीं श्रीकंठ पळून गेला तेव्हां अधिक पैशाच्या हव्यासापोटी आम्ही खोट्या याद्या बनवून त्या तुम्हाला सादर केल्या''.

राजाने त्यांना त्यांच्या चीजवस्तू परत करण्यास ठाम नकार दिला व सर्वांना रिकाम्या हाती परत पाठवले. श्रीकंठने आणलेली थैली राजाने घेतली व खजिन्यांत जमा करण्यास खजिनदाराला फर्मावले.

त्यानंतर राजा श्रीकंठला म्हणाला, ''हे महापंडित, तम्ही तुमच्या ग्रंथात जे लिहिले आहे ते चुकीचे नाही, हे सिद्ध करण्यसाठी तुम्हाला बरेच श्रम घ्यावे लागले''.

''मोठ्या लोकांबद्दल अशा गोष्टी लिहायच्या म्हणजे एवढे कष्टतरी घ्यावेच लागतात, महाराज! ही देखील एक कला आहे !'' श्रीकंठ उत्तरला.

त्यानंतर राजाने त्यास भरपूर इनाम दिले व श्रीकंठ दुसऱ्या देशाला निघून गेला.

